

könyv
könyvtár
könyvtáros

1997

augusztus

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1997. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

Inkei Péter: „Megadatott-e egy negyedik kegyelmi pillanat ?” 3

Műhelykérdések

Kolonits Zoltán–Nyáryné Grófcsik Erika–Pap Gáspár–Sipos Márta: A Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája füzeteinek és rekordjainak szolgáltatása az Interneten 7

Varga Katalin: Nézzünk bele a PAD-ba is avagy egy új adatbázis a hálózaton 14

Könyv

Szabó Sándor: Az „írástudók” kézikönyve 20

Magyar Iparművészet. Beszélgetés Dvorszky Hedviggel 25

Pogány György: Könyvtörténeti írások 30

Lakatos Éva: Petrik-émlékkötet 34

Perszonália

Fodor András halálára 36

In memoriam Elek Sándorné 38

Extra Hungariam

Lipócziné dr. Csabai Sarolta: Egyetemi intézet a gyermek- és ifjúsági irodalom tudományos kutatására 41

Könczey Margit: A könyv, könyvtár múltja és jelene egy erdélyi kisváros életében 44

Az MKM pályázati felhívása 54

Konferencia

Lukáts János: Töltényhüvely a könyvtárudvaron 55

Lapunk e számának illusztrációit a Magyar Iparművészet c. folyóirat példányaiból válogattuk. A borító belsőknön Kötrő László (Kengyel) linómetszetei láthatók.

From the contents

- Péter Inkei*: The chances of advancement in Hungarian culture (3);
Zoltán Kolonits–Erika Grófcsik, Mrs. Nyáry–Gáspár Pap–Márta Sipos: Providing the volumes and records of the Hungarian National Bibliography on the Internet (7);
Katalin Varga: PAD – a new pedagogical database on the network (14)

Cikkeink szerzői

Inkei Péter, az MKM helyettes államtitkára; *Kolonits Zoltán*, a SOFTING Kft munkatársa; *Könczey Margit* könyvtáros, Kovászna; *Lakatos Éva*, az OSZK munkatársa; *Lukáts János*, az Országos Rádió és Televízió Testület Humánpolitikai és Médiaoktatási Igazgatóság könyvtárának vezetője; *Mesterházyné Baranyai Margit*, a debreceni városi könyvtár igazgatója; *Nyáriné Grófcsik Erika*, a SOFTING Kft munkatársa; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Sipos Márta*, az OSZK osztályvezetője; *Szabó Sándor*, az ELTE tanszékvezetője; *Varga Katalin*, az OPKM munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 156-8521

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burányi Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 97.195

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

„Megadatott-e egy negyedik kegyelmi pillanat ?”

Ha visszatekintünk az elmúlt másfél évszázad magyar művelődésének történetére, azt kell konstatálnunk, hogy három kegyelmi pillanata volt ennek a kultúrtörténeti időszaknak: Eötvöséké, akik megalapozták a modern magyar kultúrpolitikát, Klebelsbergé, aki egy fölötté sajátos helyzetben, Trianon után, kitörési pontot keresett és talált, valamint – talán kockázatos ezt kijelenteni, de úgy vélem igazam van, ha megállapítom – kegyelmi időszak volt a 45–48 közti szakasz is, hiszen a kultúra demokratizálására történt ekkor nagyszabású kísérlet, amelyben olyanok vettek részt, mint Kodály, Illyés, Ortutay, Erdei stb. Megkísértette őket az ördög, sőt személyesen is részt vett e műveletben (Révaira gondolk), ám ennek ellenére volt maradandó pozitív hatása a törekvéseknek. Ami azután következett, nos annak isszuk most a levét, és fogjuk inni még sokáig.

A nagy kérdés az, hogy megadatik-e számunkra egy negyedik kegyelmi pillanat. Az előzőeket az jellemezte, hogy volt egy kedvező konstelláció és volt program. Vagyis határozottan kitűzött célok, amelyekkel azonosulhattak, amelyeket vállalhatott a politikai elit. Eötvösnek meg kellett győznie Deákot, Klebelsbergnek Bethlent, és a koalíciós időkben is meg kellett teremteni a politikai és pénzügyi fedezetet a kulturális változásokhoz.

Nekünk is programra van szükségünk, kitűzött, határozott célokra, ha igaz, hogy konstelláció van, illetve létrejöhet. Amikor a rendszer megváltozott, szükségszerűen átmeneti helyzetbe kerültünk, mintegy purgatóriumba. Ennek a végét alig győzzük kivárni. Ugyanakkor a változások súlyához mérten egyáltalán nem sok a lassan évtizednyi átmenet. Nyugaton egy-egy hasonló léptékű változásra sokkal több időt hagyhatnak. A privatizáció végiggondolása pl. Angliában 10-20 évig tartott. De vajon mi végére érünk-e már az átmenetnek? Reménykedhetünk-e egy emelkedő, egy fölfelé ívelő kultúrpolitikában? Talán igen. Az, hogy csökkent mind a nemzeti össztermékhez képest, mind a költségvetésen belül a kultúrára fordított összeg, más szóval az állam részleges kivonulása a kultúrából, elkerülhetetlen volt. Az ország eladósodott, olyan terhek nehezédtek rá, amelyek idegenek egy demokratikus piacgazdaságtól. De talán végre vége ennek a kivonulásnak, talán meggyőzhető erről a politikai elit is. Hisz olyan mélyre süllyedt kultúránk részesedése a közkiadásokból, hogy mélyebbre már nem sülyedhet büntetlenül. A kivonulás, visszavonulás végére értünk. Innen út már csak fölfelé vezethet. Nincs immáron külső kényszer, nincs, aki minket arról meggyőzhetsen, hogy még további áldozatok kell vállalni. Hátra vannak még persze további racionalizáló lépések, hiszen vannak még a kulturális életben olyan anakronisztikus alakzatok, amelyek idegenek a demokratikus piacgazdaságtól. Ám ezek a lépések immár nem mennyiségiek, hanem strukturálisak. Nem lejjebb kell lépgetnünk, hanem előre. Történelmileg jogos és szükséges az előrelépés. De vajon vannak-e céljaink, amelyeket a nemzet elfogad, amelyekkel azonosulni tud? Nem

a kormányprogramból kívánnék idézni. Nem is az MKM munkatervéből. Kapóra jön egy minapi újságcikk (Stark R. László: Az ezredforduló kulturális kötelezvényei = Magyar Hírlap, 1997. ápr. 19., Ahogy tetszik magazin. 12. p.), mely szerint új társadalmi szerződést kellene kötni a kultúra védelmében. Az újságró meg is nevezett négy elemet, mint e társadalmi szerződés tartóoszlopait. Nos, tárcánk is ugyanezeket az elemeket részesítené előnyben, nekik szánunk elsőbbséget, prioritást. Az első a nemzeti alapintézmények rangjának visszaadása. Azoknak az intézményeknek, amelyek, mint a Nemzeti Múzeum, a Nemzeti (azaz Országos Széchényi) Könyvtár, a Nemzeti Színház, el egészen az Iparművészeti Múzeumig mintegy tucatnyi kiemelt intézmény, 150-200 éve, esetleg frissen létrehozva, letéteményesei a magyar kultúrának. Méltatlan az a helyzet, ahová kényszerű vagy tudatos áldozatvállalással eljutottak ezek az intézmények. Széchényi ilyen intézmény érdekében ajánlotta föl egy évi jövedelmét. Most arra van szükség, hogy ezek az intézmények elsődlegesen a köz pénzén méltó módon működhessenek.

A második elem a kulturális egyenlőség, esélyegyenlőség feltételeinek megteremtése, a polgári alapellátás biztosítása. Glatz Ferenc, az MTA elnöke érdekes és megkapó szillogizmussal azt állította, hogy a liberális kultúrpolitika egyik ismertetőjele éppen az, hogy ad-e szabadságot az egyénnek arra, hogy kulturális hátrányát ledolgozza. Az esélyegyenlőség tehát éppen nem divatjamúlt jelszó, hanem az európai csatlakozás egyik feltétele. Nemcsak az elitet, hanem az alsó középosztályt, a munkásság élgárdáját is versenyképesé kell tennünk. E második prioritás az egyes ember leszakadásának megakadályozása. Hogyan lehetséges ez? Úgy, hogy működtetni kell azokat az emeltyüket, amelyek részei a kulturális fenntartásnak, és amelyek révén a pénz magától vagy némi ösztönzéssel (netán erőteljes ösztönzéssel) eljut a kultúrához. A másik eszköz, hogy az elosztásnak legyenek meg a felelősei. Meg kell erősíteni a helyi önkormányzatokat a kulturális alapellátás megvalósításában. Ehhez jogalkotásra van szükség, benne is van a most készülő kulturális szakmai törvényekben. És pénzteremtő technikákra, ösztönző adókedvezményekre van szükség.

A harmadik elem a területi különbségek kiegyenlítése, a regionális fejlesztés. A kulturális politikában is hangsúlyt kell fektetni a keleti régiók felemelésére, az elmaradott térségek, a hátrányos helyzetű települések, az igaztalan veszteségek ellensúlyozására.

Negyedik elemként a hivatkozott cikk az anyanyelvet, a magyar nemzeti sajátosságokat emelte ki. Ezzel csak egyetérteni lehet. Hisz a nemzeti kulturális programnak szükségszerűen lényege az, hogy az identitásunkat, önazonosságunkat hordozó eszközök, az anyanyelv és az anyanyelvre épülő kulturális és művészeti objektívációk, megnyilvánulási formák kellő támogatást kapjanak. Természetesen kultúrnemzetben gondolkodunk (szemben az államnemzeti gondolkodással), hiszen az anyanyelv és a rá épülő kultúra nem ér véget keleti-északi-déli határainknál. Egyszersmind gondolunk azoknak a honfitársainknak anyanyelvi kultúrájára is, akik nem magyar ajkúak.

E négy alapelemhez még kettőt tennék hozzá, remélve, hogy a hat elem nem teszi a konstrukciót hatlábú torzszülötté. Az egyik plusz elem – miniszteremnek, Magyar Bálintnak az egyik leggyakrabban hangoztatott törekvése – a modern technikák elterjesztése és kihasználása, kiaknázása. Nem engedhetjük meg ma-

gunknak, hogy akár országon belül, akár országok között éles határ húzódjon a kultúrát, a modern technikával összefüggő kulturális szolgáltatásokat birtoklók és az abból kismézzettek között. Ennek érdekében törekszünk arra, hogy az iskolák és a közkönyvtárak bekapcsolódhassanak a különböző számítógépes hálózatokba. Hogy ne csak azok juthassanak hozzá az Internet és társai kulturális szolgáltatásaihoz, lehetőségeihez, akiknek módjuk van odahaza számítógépet birtokolni.

A hatodik elem a nemzetközi versenyképesség növelése. A világ megnyílt, átjárhatóvá vált, a verseny óriási. Egyrészt ki kell védenünk a nemzeti kultúrát veszélyeztető hatásokat, másrészt menedzselni kell az elitünket, szétsugározni értékeinket. Segítenünk kell a művészeket és szellemi nagyságokat, akár egyesekről, akár együttesekről, társulatokról van szó, hogy versenyképesek legyenek, öregbítsék hírnüket – és kultúránk hírét – a világban. Ez bizony arisztokratikus, pontosabban meritokratikus álláspont, hiszen a versenyben csak a teljesítmény számít.

A programot tehát e hat pillérre kellene építeni. Ezeken alapulhatna az új társadalmi szerződés. E program fegyverezne fel minket az Európai Unióba való belépésre. Számot kell vetnünk előnyeinkkel. Klebelsberggel szólva, meg kell vizsgálnunk, hol és miben van „kulturálfölényünk”, amiből nem szabad engednünk. Nem azokra a szellemi teljesítményekre utalnék, amelyeknek gerjesztésére a kormányzatnak nincs, mert nem is lehet módja. Kormányhatározat nem tud Nobel-díjas regényt teremni, köztisztviselő nem tud vezényelni, komponálni stb. Zenében, irodalomban enélkül is világtényező vagyunk. Amire a kormányzatnak hatása lehet, az elsősorban szervezetek, törvények, infrastruktúrák alakítása, tartalma. Ezek között is található szép számmal olyan, amely messze az európai átlag felett biztosít helyet számunkra. Színházi hálózatunkat, társulatainkat, színművészeti-színjátszási hagyományainkat bárki megirigyelheti. Kevés olyan város van mint Budapest, kevés olyan ország mint Magyarország, ahol akár a lakosság számához, akár a nemzeti jövedelemhez képest ilyen mennyiségű és minőségű színházi előadás található. De irigylik a külföldiek a budapesti Art Kino hálózatot is. „De jó lenne nálunk is ilyen!” – mondják. Persze Párizs az európai film fővárosa, de mintha Budapest közvetlenül a nyomában lenne. (Ezúttal csak Budapest, nem az ország.) De „világcsúcs” irodalmi és művészeti folyóirataink kínálata is, e kínálat állami támogatottsága is. Meglepően hangozhat, talán irritálóan is, de tény, hogy máshol nincs sem ennyi élő folyóirat, sem ekkora támogatás számukra. Külföldi kulturális főtisztviselő kollégáimat gyakran meglepi az amatőr művészeti és közművelődési mozgalmak mennyisége és vitalitása, valamint a nekik nyújtott támogatás nagysága. Ez még múlt századi örökség, Eötvösék közművelődési kezdeményezéseiből táplálkozik. Kapcsolódik a folklór sajátos formáihoz is. Tudjuk, hogy főként az északi népeknek jelentősek az ilyenféle hagyományai, de az a fajta újjáéledő folklór, amit pl. a táncház mozgalom és a hozzá kapcsolódó közösségi tevékenységek jelentenek, szinte unicum. Kár lenne elveszni hagyni, mire belépünk az Európai Unióba.

És itt kell szólnom a Nemzeti Kulturális Alapról. Az a programtámogatás, amit az NKA az idén, tavaly, egyáltalán megteremtése óta nyújt, páratlan európai érték. Kevés helyen valósult meg ez ilyen formában és ilyen hatásokkal. Az ál-

talam ismert, némileg hasonló európai intézményeknél az NKA sokkal kevésbé bürokratikus, sokkal inkább rugalmas és program-centrumú. Az előző korszak az intézmény fogalmát oly mértékig diszkreditálta, hogy érthető volt a civil kezdeményezések előtérbe kerülése, propagálása. De most immár az ellenkező túlzástól kell óvni. Az NKA-tól elnyert pénzből alaptevékenységre nem futja, s maga az NKA-törvény is tiltja, hogy egy bizonyos százaléknál több fordíttassék alaptevékenységre. Az önkormányzatokat is törvényszerűen korlátozza a még nagyobb úr, a pénzihiány. Itt tehát komoly deficitünk van az európai társakkal szemben. Ez statisztikailag is kimutatható közkönyvtáraink esetében. E téren sokkal szebb, tiszteletreméltóbb példákat mutathat fel szinte valamennyi EU tagállam. Nálunk települések sora évet zár anélkül, hogy új könyvet vásárolt volna közkönyvtárának. Ez a helyzet párját ritkítja.

Legfájóbb deficitünk, deziderátánk tehát közgyűjteményeink, közintézményeink állapota. Ennyire nehéz helyzetben ezek a nemzeti alapintézmények kevés országban vannak, mint nálunk.

A nemzetközi összevetésből nem következik a gleichschaltolás, az, hogy behozzuk hátrányainkat, és nyugton szemléljük előnyeinket. Nekünk csak győzelemre szabad játszani. Arra, hogy eljött a negyedik kegyelmi pillanat, a magyar kultúra föllendülésének, föllívelésének új szakasza.

Inkei Péter

A Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája füzeteinek és rekordjainak szolgáltatása az Interneten

1. Bevezetés

A „Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek bibliográfiája” (a továbbiakban: MNB füzetek) az Országos Széchényi Könyvtár által közreadott félhavonta megjelenő folyóirat, amely az Egységes Bibliográfiai Számbavétel (Universal Bibliographic Control – UBC) alapelveinek megfelelően folyamatosan és teljeskörűen közli a Magyarországon megjelenő könyvek és könyvjellegű dokumentumok hiteles leírásait az érvényes nemzeti és nemzetközi szabványok, szabályzatok alapján. Az idén ötvenkettedik évfolyamánál tartó folyóirat az Országos Széchényi Könyvtár egyik legfontosabb és legpatinásabb központi szolgáltatása. Az MNB füzetek előállításának módja az évek során sokat változott: az első évtizedek kezdetleges manuális eljárásait, amelyben a csúcstechnológiát az IBM gömbfejes írógép jelentette, 1978-ban számítógépes rendszer váltotta fel, és talán az első olyan folyóirat volt Magyarországon, amely számítógépes adatbázisból teljesen automatikus szerkesztéssel, elektronikus szedéssel készült. A számítógépes rendszer elemei az évek során folyamatosan korszerűsödtek, új típusú szolgáltatások indultak, mint a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek CD-ROM adatbázisa vagy a bibliográfiai adatrekordok szolgáltatása mágnesszalagon és floppy-n. Mindez azonban az MNB füzetek karakterét igazából nem érintette: a teljességre és pontosságra, a szabványok következetes betartására való törekvés, a szűkös anyagi lehetőségek által is behatárolt puritán, mondhatnánk szegényes külső megjelenés és a sajnálatosan szűkkörű, könyvtárosokra, kutatókra korlátozódó olvasótábor és ennek megfelelően kisszámú előfizető jellemzi mind a mai napig. Reményeink szerint ebben áttörést az utóbbi hónapok fejlesztésének eredménye, nevezetesen az MNB füzetek Interneten keresztül elérhető elektronikus változata fog hozni.

2. Az MNB mint elektronikus folyóirat

Az elektronikus MNB füzet az Országos Széchényi Könyvtárban, IBM számítógépen, DOS/VSE operációs rendszerben üzemelő DOBIS/LIBIS rendszerrel feldolgozott, az esedékes MNB füzethez a bibliográfiai szerkesztőség által hitelesített, a bibliográfiai adatszolgáltatáshoz előállított HUNMARC rekordokból készül. Tartalmában és gyakoriságában tehát megegyezik a nyomtatott alapkiadással, annak egy más megjelenési formája. Az újdonság és folytonosság kettős-

sége kifejezésre jut a címlapon is: új ISSN számmal, új számozással indul az elektronikus változat, címe azonban a nyomtatott alapkiadásétól csak a „WWW” kiegészítőben tér el, számozási adatában pedig megjelenik az alapkiadás párhuzamos évfolyam- és füzetszáma is (1. évfolyam 1. szám = 52. évfolyam 12. füzet). Elsődleges célja az, hogy az Interneten való közzététel lehetőségeit kihasználva az eddigiéknél szélesebb körben, gyorsabban és vonzóbb formában nyújtson **kurrens tájékoztatást** a mindenkori utolsó lezárt félhónapban bibliográfiailag feldolgozott új magyar könyvtermésről. Az MNB kiadványokat eddig is használók mellett olyan új olvasókat szeretne meghódítani, akikben van érdeklődés a magyar könyvkiadás iránt, és akik talán eddig is átlapozták volna olykor-olykor az MNB füzeteit, ha azokhoz könnyebben hozzáfértek volna, vagy azok létezéséről egyáltalán tudomást szereztek volna. Az elektronikus MNB természetesen nem helyettesíti, csak kiegészíti az OSZK egyéb számítógépes szolgáltatásait, gondolunk itt a teljeskörű tájékozódás, a sokszempontú keresés lehetőségét nyújtó NEKTÁR adatbázis on-line olvasói katalógusára, vagy a két évtized magyar könyvtermését átfogó CD adatbázisra.

Az új szolgáltatás kialakításakor legfőbb szempontunk az volt, hogy az lehetőleg minél szélesebb körben keltsen (kelthessen) érdeklődést. Ehhez szükségesnek tartottuk, hogy a szolgáltatás

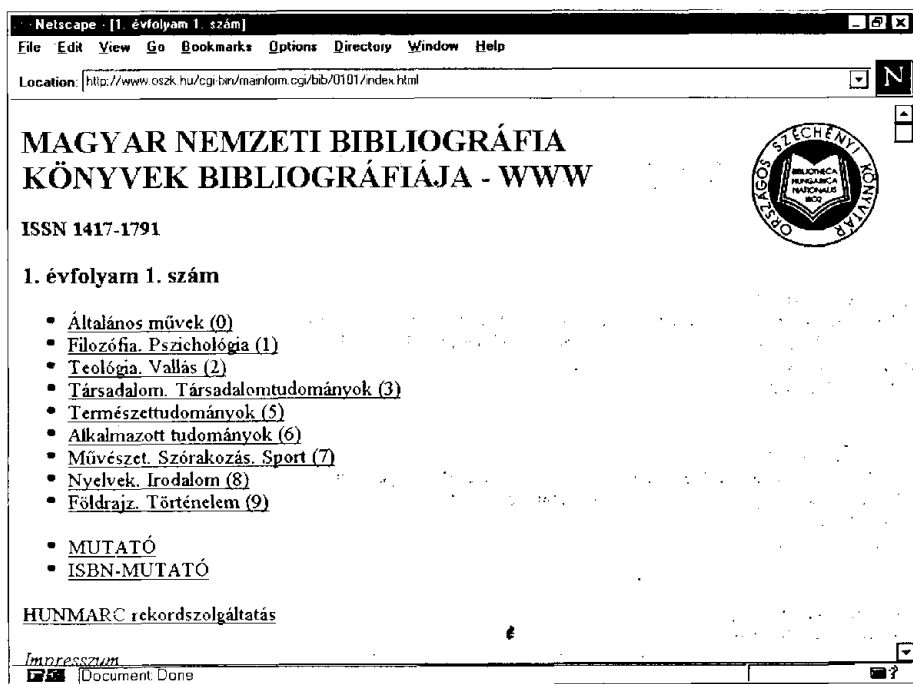
- ingyenes legyen,
- a világhálózaton elterjedt, jól ismert szoftver bázisra épüljön,
- az információ megjelenítési módja és kezelése világos, egyszerű,
- használata pedig olcsó legyen.

Az első követelmény a szolgáltatás jellegéből fakad. Hogy ennek eleget lehessen tenni, arra törekedtünk, hogy a szolgáltatás biztosítása – az elektronikus folyóiratot előállító programok megírásának egyszerű ráfordításán túl – viszonylag kevés többletköltséggel járjon, a rendelkezésre álló hardver és szoftver környezetre, a már feldolgozott adatokra és feldolgozási folyamatokra épüljön, külön adatbevitelt vagy bármiféle módosítást a meglévő feldolgozási folyamatban ne igényeljen.

A második szempontot szem előtt tartva az Interneten közzétett MNB füzetek a szabványosnak tekinthető **HTML** (HyperText Markup Language) dokumentumok formájában készülnek, így a világhálózaton legjobban elterjedt, különféle környezetekben (Windows, UNIX, OS/2) futó böngésző programok (Netscape Browser, Microsoft Internet Explorer, Mosaic stb.) egyaránt kezelni tudják.

Az említett böngésző programok valamelyikével beolvasott MNB füzet a **hagyományos bibliográfiákra emlékeztető, könnyen olvasható** formában jelenik meg a felhasználó képernyőjén. Fő részei: a címlap, a szakrendi rész és a betűrendes, valamint az ISBN mutató.

A **címlap** (1. sz. ábra) a szokásos adatok mellett feltünteti a további részeket, így a szakrendi részt alkotó kilenc szakfejezet elnevezését és a mutatókat. Ezek bármelyikét kiválasztva a megfelelő rész jelenik meg a képernyőn. Ugyancsak a címlaphoz kapcsolódnak az egyéb kisebb dokumentumok, így a felhasználói útmutató (súgó) és az impresszum adatai. A címlapról hívható fel a későbbiekben ismertetett szelektív HUNMARC szolgáltatás és annak bemutató változata is.

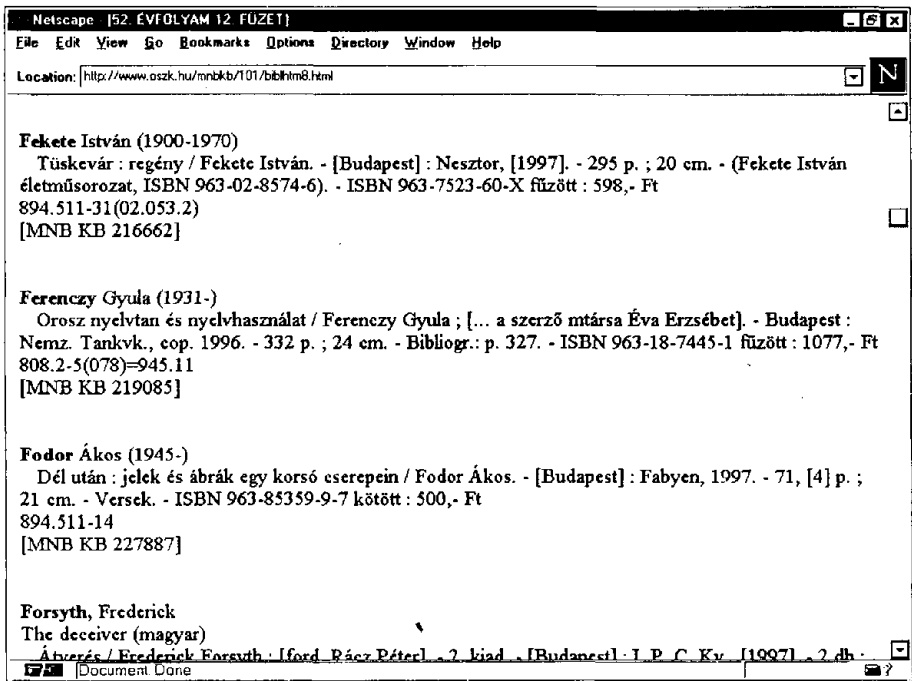
1. ábra

A **szakrendi** (szakterületek szerint csoportosított) **rész** kilenc szakfejezetben tartalmazza a bibliográfiai tételeket, azon belül betűrendben. A szakfejezetekbe a bibliográfiai tételek ETO (Egyetemes Tizedes Osztályozás) jelzeteik első jegye szerint kerülnek beosztásra. Egy bibliográfiai tétel több szakfejezetben is megjelenik, amennyiben az osztályozás során több különböző ETO főcsoportra utaló (első jegyében eltérő) szakjelzetet kapott. A tételállomány szakfejezetekre bontását azért tartjuk lényegesnek, mert így a felhasználónak lehetősége van arra, hogy **csak** az őt érdeklő szakterületre vonatkozó bibliográfiai tételeket olvassa be, a számára nem releváns tételek beolvasásával járó költséget megtakarítsa. Az egyes **bibliográfiai tételek** szabványos központozással, a nyomtatott füzetekhez nagyon hasonló, ún. katalóguscédula formában, a HTML által korlátozott szövegformázási lehetőségekkel jelennek meg (2. sz. ábra).

A betűrendes **mutató** a bibliográfiai leírásokból képzett szerző-cím, cím-szerző, közreműködő és tárgyi melléktétel típusú mutatótételekből áll (3. sz. ábra). Az ISBN mutató a jóváhagyott és a hibás vagy a kiadványba tévesen nyomtatott szabványszámokat tartalmazza. A bibliográfiai tételre a leírást egyértelműen azonosító, MNB KB névvel ellátott gépi azonosító szám utal vissza. Ezt kiválasztva a megfelelő bibliográfiai tétel jelenik meg – önállóan – a képernyőn.

A böngésző programok kereső parancsa (Find) jelentősen megkönnyíti a dokumentumban való eligazodást.

A félhavi periódus rövid időnek tűnhet arra, hogy a kurrens füzet anyagát minden érdeklődő átnézze, feldolgozza. Ezért nem egyetlen füzet, hanem több

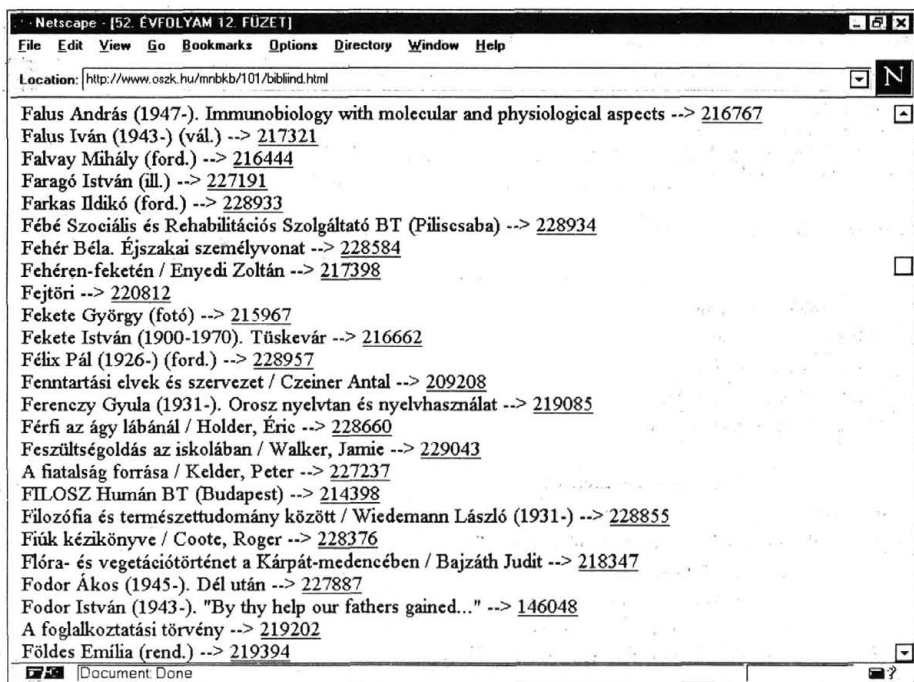
2. ábra

– jelenleg a mindenkori öt – utolsó füzetből álló **füzetsomag** hozzáférését biztosítjuk az OSZK szerver gépén. Az MNB címlapok fölé egy „borító” kerül, amely felsorolja és elérhetővé teszi a csomag egyes füzeteit.

Az Interneten való közzététel természetéből fakadóan azonnal nemzetközi. Ezért tervezzük, hogy a közeljövőben a kiadványt **angol nyelvű** címlappal és sűgóval is ellátjuk.

3. Bibliográfiai adatrekordok szolgáltatása az Interneten

Az MNB füzetekben leírt könyvek és könyvjellegű dokumentumok adataiból az OSZK – a füzet előállításával egyidejűleg – számítógépes adathordozón további számítógépes feldolgozások céljait szolgáló adatállományt is készít. A rekordok felépítése megfelel a nemzetközi gyakorlatban alkalmazott bibliográfiai adatsere-formátumnak, illetve annak a magyar könyvtári szabványokhoz adaptált változatának, a HUNMARC-nak. A HUNMARC rekordokat floppy (elvileg mágnesszalagon is) térítés ellenében lehet az OSZK-tól megrendelni. Az előfizetés egy évre, az év során előállított valamennyi bibliográfiai rekordra érvényes. Az 1996. januárjától működő szolgáltatás megrendelésével a kvalifikált könyvtárosi munkát igénylő bibliográfiai feldolgozást takaríthatják meg az előfizetők.

3. ábra

Az MNB füzetek közzététele az Interneten felvetette a természetes igényként jelentkező szelektív rekordszolgáltatás megoldásának lehetőségét is: a bibliográfiai tételekre leadott rendelések alapján a kiválasztott bibliográfiai adatrekordok a hálózaton keresztül jutnak el a megrendelőkhöz. Az új szolgáltatás fő előnye abban rejlik, hogy a bibliográfiai adatrekordok az MNB füzetekkel együtt, az előállítással egy időben állnak rendelkezésre (és az eddigi szolgáltatásoknál mindenképpen hamarabb, hiszen nincs nyomdai sokszorosítás és postai terjesztés).

A bibliográfiai adatrekord szolgáltató rendszert az MNB címlapról és a borítóról hívhatják fel az előfizetők. Minden előfizető felhasználói azonosítót és jelszót kap, amellyel a program a szolgáltatás igénybevételének jogosultságát ellenőrzi. Az előfizetés (azaz a szelektív bibliográfiai adatszolgáltatás megrendelése) nem egy időszakra, hanem adott számú bibliográfiai adatrekordra vonatkozik, amely a felhasználó – önmaga által meghatározható nagyságú – kerete. A szolgáltatást az előfizető a kerete kimerüléséig veheti igénybe.

Bejelentkezés után a felhasználó megkapja a saját rendelés nyilvántartó lapját (4. sz. ábra), amely mindig jelzi a még szabad keretét. Ezen jelölheti ki a rekordazonosítókat (MNB KB) megadásával a letölteni kívánt bibliográfiai rekordokat. A válogatáshoz segítségül – célszerűen egy a megrendelőlap mellé helyezett külön ablakban – nézegetheti a bibliográfiát. A rekordazonosítók egyenkénti beírása mellett lehetőség van az ún. csoportos kijelölésre is, amelynek keretében pl. egy

kordokból mindössze néhányra van szükségük (gondolunk itt elsősorban kis könyvtárakra, külföldi Hungarica intézményekre).

Az eddigi bemutatók során többször feltették azt a kérdést, hogy miért kell a letölteni kívánt rekordok azonosítóit külön begépelni (esetleg egy Másol/Beilleszt művelettel átvenni), miért nem lehet a rekordokat, ill. azok azonosítóit közvetlenül az MNB füzetben az egérrel kiválasztani, ahogy az a grafikus felületű on-line lekérdező rendszerekben a másodlagos szelekció eszközeként szokásos. A válasz úgy összegezhető, hogy az MNB egy interaktív programmal kezelhető elektronikus dokumentum, de nem egy interaktív rendszer. A közvetlen kiválasztás lehetősége azt jelentené, hogy a megrendelőlap mellett az MNB füzeteket is felhasználónként külön kellene dinamikus elállítani, figyelni, az interakciókat kezelni és nyilvántartani. Ha meggondoljuk, hogy a számba jöhető HUN-MARC előfizetők az elektronikus MNB potenciális olvasótáborának töredékét teszik csak ki, nyilvánvalóvá válik, hogy az utóbbi, nagyságrendekkel bonyolultabb és költségesebb megoldás nem indokolt.

4. Folyamatban levő fejlesztések, fejlesztési elképzelések

Bízva a jelenlegi fejlesztések kedvező fogadtatásában, az Országos Széchényi Könyvtár további alkalmazások, szolgáltatások bevezetését tervezi. Ezek egyike egy olyan gyors tájékoztató bibliográfiai lista, amely heti 1-2 alkalommal a kötelestpéldányként és egyéb forrásból beérkező könyvek címéről tájékoztat. A gyors tájékoztató tételei minimális adattartalommal készülnek, szakjelzetek nélkül. A tervezett kiadvány elrendezése betűrendes, mutatója pedig a Magyar ISBN Iroda által jóváhagyott ISBN szám.

Készülhetne az egy csomagban elérhető füzetekhez közös, kumulált mutató, és bővíthetők lennének a bibliográfiai füzetek tételei a leírt könyvek rövid tartalmi ismertetésével is.

A könyvszakma megfelelő együttműködése esetén a két tájékoztató kiadványhoz vagy azok egyikéhez könyv-megrendelési rendszer kapcsolódhatna. A kiválasztott bibliográfiai tételhez olyan megrendelőlap kapcsolódna, amelyen magát a leírt kiadványt lehetne közvetlenül megrendelni. A lapok kitöltését részben a program biztosítaná, a kiadók és/vagy a hozzájuk kapcsolódó terjesztők e-mail címére automatikussá tehető az elküldés.

Nyilvánvaló, hogy ez az új megközelítés számos egyéb, jelenleg még be sem látható lehetőséget is kínálni fog a jövőben.

A fent ismertetett szolgáltatás mindenki számára közvetlenül elérhető az Interneten a <http://www.oszk.hu/mnbkb> címen.

**Nyáryné Grófcsik Erika, Pap Gáspár, Kolonits Zoltán,
SOFTING Kft**

**Sipos Márta,
Országos Széchényi Könyvtár**

Nézzünk bele a PAD-ba is avagy Egy új adatbázis a hálózaton

(Elhangzott a Networkshop '97 konferencián, Keszthelyen)

1. Bevezetés

Örömteli látni, hogy a hálózaton elérhető katalógusaink és adatbázisaink száma milyen rohamosan növekszik. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a bibliográfiai szakadatbázisok mintha alulmaradnának a gyűjteményeket reprezentáló katalógusokkal szemben. Vajon miért? Magyarországnak miért nincs szüksége színvonalas szakirodalom-feltáró eszközökre, amelyeket az Internet segítségével bárki bárholnan bármikor elérhet? Nem témája az előadásnak, mégis hadd tegyük fel a költőinek szánt kérdést: nem lenne nagyobb igény Magyarországon a szakirodalmi adatbázisok iránt?

Mindenekelőtt persze azt kell tisztázni, mit várunk egy szakirodalmi adatbázistól. Röviden:

- az adott szakterület irodalmának minél teljesebb reprezentálása – dokumentumtípusától függetlenül
- a szakterület információs igényeinek megfelelő struktúrájú és adattartalmú szurrogátumok
- pontos és mély tartalmi feltárás – lehetőleg terminológiai kontrollt biztosító szótár segítségével
- sokoldalú információvisszakeresési lehetőségek az adatok legszélesebb körére és kombinációjára.

Ezzel szemben mi a feladata egy adott gyűjteményt reprezentáló katalógusnak:

- a gyűjtemény minél teljesebb és gyorsabb reprezentációja
- a gyűjteményt használók igényeinek megfelelő adatstruktúra – amely illeszkedik a hagyományokhoz
- a gyűjteményben való eligazodást segítő tartalmi feltárás
- a dokumentumokhoz való hozzáférést támogató visszakeresési lehetőségek, állomány-, ill. kölcsönzési adatok.

Magyarországon mind a mai napig nem alakult ki az a kettős rendszer, amely a tőlünk nyugatra található információs világot jellemzi: a témádba vágó szakirodalmat gyűjtsd össze a megfelelő szakirodalmi adatbázisokból, a dokumentumokat pedig keresd meg a számodra leginkább megfelelő gyűjtemény katalógusában. Mivel kis országunkban a gyűjtemények gyakran egybeesnek egy-egy szak-

terület gyűjtőhelyeivel, a katalógusok megkísérlik ellátni mindkét funkciót. Valljuk be azonban őszintén, hogy az OPAC-okat vezérlő integrált könyvtári rendszerek nem alkalmasak arra, hogy szakirodalmi adatbázisok követelményeit kielégítsék, ez nem is feladatuk. Nem nélkülözhetjük továbbra sem a szöveges adatbáziskezelő szoftvereket, és egyre inkább szükség van központi adatbázis-szolgáltatókra is.

Ma Magyarországon a NIIF program vállalja fel egyedül ezt a feladatot. Arra lenne hivatott, hogy a nagy nyugati adatbázis-szolgáltatókhoz (DIALOG, DASTAR, European Space Agency stb.) hasonlóan tájékoztasson a magyar szakirodalmi forrásokról – ezt helyettünk soha senki nem fogja megtenni. Köszönet illeti a NIIF programot a lehetőségért, a szolgáltatás színvonaláért, a HUNGAR-NET-en keresztül ingyenes hozzáférést. Szakmánknak azonban illene elgondolkodni azon, miért nem élünk jobban ezekkel a lehetőségekkel.

A NIIF hostján jelenleg hozzáférhető adatbázisok nagy része 1994–1995-ben készült. A 60 adatbázisból alig 10 a szakirodalmi, és szinte egy sem naprakész. Jelenleg a két legfrissebb (1997-ben frissített) a Nemzeti Periodika Adatbázis (NPA) és a Pedagógiai Adatbázis (PAD).

2. A pedagógia szakirodalmi adatbázisa – a PAD

2.1 Keletkezés, rövid történet

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) a neveléstudomány országos szakkönyvtáraként mintegy 40 éve állítja elő és gondozza a pedagógia nemzeti szakkönyvtárát, a Magyar Pedagógiai Irodalmat és a Külföldi Pedagógiai Információt. 1989-től a bibliográfiák anyaga számítógépes adatbázis formájában is hozzáférhető az OPKM OPAC-ján belül.

Az 1996-os év két országos pályázata (NIIF és NKA) lehetővé tette, hogy az OPAC-ból előállítsuk a PAD adatbázist, amely immár megfelel a szakirodalmi adatbázisok követelményeinek. A NIIF pályázata révén átálltunk a HUNMARC formátumra, az adatbázis struktúráját átalakítottuk, korszerűsítettük. Jelenleg az adatbázis a BRS/Search szoftver segítségével kereshető a NIIF helka gépén, és web-es felületen is hozzáférhető (<http://www.iif.hu/db>). A kialakított struktúra és az adatelemek köre immáron lehetővé teszi, hogy bármely felületen kihasználhatóak legyenek az adatbázis pozitív adottságai.

Az NKA pályázata révén 20 évre visszamenőleg elvégeztük az idegen nyelvű könyvvállomány retrospektív konverzióját. A dokumentumok egy részének leírásait az OCLC Microcon szolgáltatása segítségével szereztük meg, a többi házi úton vittük gépre. Így hát tapasztalataink vannak a retrospektív konverzió mindkét megoldási formájáról. Egy év alatt mintegy 8000 rekordot sikerült így előállítanunk. Jelenleg ez a legteljesebb idegen nyelvű szakkönyvvállomány ma Magyarországon a neveléstudomány területén, amely immár országosan elérhető adatbázisban került feltárássra, magyar nyelvű hozzáféréssel.

A PAD adatbázis jelenleg mintegy 40 000 rekordot tartalmaz, magyar és idegen nyelvű könyveket, gyűjteményes kötetek tanulmányait és folyóiratcikkeket.

A magyar ERIC kíván lenni (ERIC = az Egyesült Államok művelődésügyi minisztériuma által előállított központi pedagógiai adatbázis). Feladatának tekinti, hogy minél teljesebben informáljon a Magyarországon elérhető hazai és külföldi, oktatással, neveléssel kapcsolatos publikációkról. Témáját tekintve az adatbázis igen nagy érdeklődésre, széles felhasználói körre számíthat, hiszen a pedagógia nemcsak a pedagógusok életének a szerves része.

Az adatbázis tartalmazza 1989-től a Magyarországon megjelent teljes pedagógiai szakirodalmat, ezen kívül egy reprezentatív válogatást a Magyarországon hozzáférhető jelentősebb idegen nyelvű folyóiratcikkekről, ill. az Országos Pedagógiai Könyvtár állományában lévő idegen nyelvű könyvekről (1975-ig visszamenőleg). Pedagógiai szakirodalmon értünk minden oktatással, neveléssel, ezek elméleti, politikai, módszertani, történeti, szociológiai, pszichológiai aspektusaival, a pedagógusképzéssel és a felsőoktatás pedagógiájával foglalkozó, terjedelmében, témájában és minőségében a szakirodalom mércéjét megütő publikációt. A tankönyvek maguk nem részei az adatbázisnak, ezek továbbra is csak a könyvtár helyben használható számítógépes nyilvános katalógusában találhatóak meg. A tankönyvekkel foglalkozó munkák és a tanári kézikönyvek azonban benne vannak a PAD-ban. Ugyanazon mű többedik változatlan kiadásait csak egyszer tünteti fel az adatbázis, a többes kiadásokat az online katalógusban lehet megtalálni. Az adatok forrása a megjelent könyvek mellett mintegy 300 magyar és közel 150 külföldi, elsősorban angol, német és francia nyelvű szakfolyóirat.

2.2 Adatszerkezet – HUNMARC-tapasztalatok

Adatformátumként természetesen adódott a HUNMARC. Nemcsak azért, mert a fenti pályázatoknak ez volt a feltétele, hanem azért is, mivel kiderült, hogy némi módosítással kiválóan alkalmazható adatbázis-igényekhez is. Az adatszerkezet kialakításánál törekedtünk a HUNMARC adottságainak maximális kihasználására. A hagyományos bibliográfiai adatmezők mellett sok lehetőséget ad egyéb információs adatok tárolására is. Bár a HUNMARC erőteljesen kötődik az MNB szükségleteihez, amennyiben kibővítjük a hiányzó adatelemek számára USMARC mezőkkel – a USMARC-kal a HUNMARC kiválóan illeszkedik –, szakirodalmi adatbázisokhoz is jól alkalmazkodó formátumot nyerünk.

Adatbázis-igényeinknek pl. sok jó lehetőséget ad a MARC formátum 008-as mezője, amelyet információs adatok tárolására alkalmazunk. Itt tudjuk feltüntetni és visszakereshetővé tenni a dokumentumok műfaját, intellektuális szintjét, illusztráltságát, speciális tartalmi jellemzőit (bibliográfia, statisztika, életrajz stb.). Alapjában véve ezek az információs adatok elsősorban nem a visszakeresést szolgálják a MARC formátumban, sok helyen nem is nagyon alkalmazzák őket. Szakirodalmi adatbázisokban azonban rendkívül jó szolgálatot tehetnek, elsősorban a találati halmazainkat szűkítő szempontként. Ezeket az adatokat jelenleg a PAD adatbázisnak csak az OPKM-ben elérhető változata tartalmazza, a BRS/Search alatt kereshető verzió ennél szűkítettebb.

Nagyon hasznos szolgáltatása a MARC formátumnak, hogy lehetőséget ad a személynevek, testületek és rendezvénynevek elkülönítésére, így a visszakeresés-

nél az eltérő típusú adatokhoz a megfelelő invertálási és keresési módok alkalmazhatók. Személyneveknél nem célszerű a szavankénti keresés, testületeknél, ill. rendezvényeknél azonban kívánatos lehet.

A PAD adatbázis-jellegéből következően a feltárt dokumentumtípusok tekintetében is eltér a katalógusoktól. A szakirodalmi igények a monografikus dokumentumok mellett kiterjednek ezen dokumentumok analitikus feltárására is. Egy igényes adatbázisnak tájékoztatni kell a témájában megjelenő valamennyi publikációról, jelenjék az meg gyűjteményes kötet elemeként vagy akár folyóiratcikk formájában. A HUNMARC csak a monografikus, ill. időszaki kiadványok formátumát tartalmazza egyelőre. Mivel azonban az alapvető adattípusok megegyeznek, nem jelentett különösebb nehézséget, hogy a hiányzó adatmezőket a USMARC-ból átvéve kialakítsuk a PAD számára az analitikus HUNMARC formátumot is. Átemeltük a 773-as (a forrásdokumentum adatai) mező megfelelő almezőit, így jól elkülönítetten, de egységesen tudunk dolgozni folyóiratcikkekkel és egyéb könyvrészletekkel is.

2.3 Tartalmi feltárás

A bevezetésben már említett mély tartalmi feltáráshoz sajnos a HUNMARC nem ad meg minden lehetőséget. Nagyon hiányzik például az egyéb MARC-okban megtalálható 650-es tárgyszó mező (topical subject headings). Mivel Magyarországon nincs egységes tárgyszavazási gyakorlat – mint az Egyesült Államokban a Library of Congress tárgyszórendszerének egységes használata –, ebben a mezőben minden adatbázis a saját tárgyszavas osztályozását alkalmazhatja. A PAD esetében ez az OPKM-ben kifejlesztett és karbantartott pedagógiai tárgyszójegyzék elemeit jelenti.

A HUNMARC a tartalmi feltáráshoz csak az ETO és a tárgyi melléktételek alkalmazására ad lehetőséget, ez a hazai sokszínűséget ismerve az MNB-n kívül aligha elegendő másnak. További ilyen szempontjainkat így nekünk is a helyi adatok számára fenntartott 9xx-es mezőkben kellett elhelyeznünk. Szakirodalmi adatbázisunk pl. nem nélkülözheti a címfordítást és a referátumot. Nem igazán megmagyarázható, hogy a HUNMARC miért nem tartalmaz ilyen adatmezőket, hiszen a referátum vagy az annotáció nem tekinthető speciálisan helyi adattípusnak. Tény, hogy könyvtári katalógusok és nemzeti bibliográfiák nem szoktak ilyen adatokat felvenni, ebből is látszik, hogy az egységes nemzeti adatformátum kialakításakor nem ártana gondolni a szakirodalmi adatbázisok igényeire is.

A PAD adatbázis sokoldalú tartalmi feltárással igyekszik minél inkább elébe menni a felhasználói igényeknek. A tárgyszavak alkalmazási rendjeként az Angliából átvett és Magyarországon egyedül itt alkalmazott PRECIS (Preserved Context Indexing System) indexelési eljárást, szintaxist alkalmazzuk. Lényege, hogy szerepoperátorai és rotációs technikája segítségével a tárgyszavak közti szövegösszefüggést megőrizve mintegy a természetes nyelv mondataihoz hasonlóan informál a tartalomról. Többéves tapasztalataink alapján mára jól látszanak ennek előnyei és hátrányai egyaránt. A magas intellektuális szint nehézségeket okoz a visszakeresésben. A PAD jelenlegi állapotában ketté kellett választani a visszakeresés szempontjait szolgáló mellérendelő tárgyszavazást és a tartalmi fel-

tárás válogatást segítő eszközeként alkalmazott PRECIS indexelést. Az OPKM OPAC-jában a kettő jól megfér egymással: a felhasználó a mellérendelt tárgyszavak között keres, a megjelenítési formátumban azonban ezen tárgyszavak kontextust tükröző láncjaival találkozhat, amelyek mintegy annotációként informálják a dokumentum tartalmáról. A BRS/Search alatt a hálózaton át kereshető változata az adatbázisnak csak a tárgyszavakat tartalmazza. A tárgyszavazásban azonban érvényesülnek valamelyest az indexelési szempontok is, hiszen a dokumentum tartalmát kifejező tárgyszavak sorrendje ugyanazt az elvet követi, mint a PRECIS. Így az esetek többségében a tárgyszavak egymásutánisága mondatszerűen kifejezi egyszersmind a közöttük fennálló kontextust is. Ennek érdekében helyenként olyan elemek is előfordulnak a tárgyszavak között, melyek önmagukban nem tartalomhordozók, ellentmondanak a tárgyszavazás szabályainak, de szükség van rájuk a kontextus egyértelműsítéséhez (pl. szerepe, hatása szempontjából stb.). Az adatbázist igazán professzionális módon kezelni tudó felhasználó ezek segítségével akár egészen kifinomult keresőkérdések megfogalmazására is képes.

A tartalom szerinti visszakeresés differenciálását, finomítását szolgálja továbbá a tárgyszójegyzék generalizáló osztályozásként alkalmazott szakcsoportrendszere. Segítségével egyrészt könnyebb az átfogó témák keresése, nagy szerepe azonban a tematikus keresés finomításánál van. Eredeti funkciója a nyomtatott bibliográfiákban a tételek elrendezése volt. Az adatbázisban a szakcsoportszámok megmutatják, hogy globálisan a dokumentum mely témakör ill. témakörök alá sorolható. Tárgyszavas keresés szakcsoportszámmal kombinálva lehetővé teszi, hogy az adott témakör irodalmát a megfelelő szempontból tárgyaló műveket összegyűjthessük. Ennek hasznát igazán az érzi, aki megpróbált már társadalomtudományi adatbázisokban keresni olyan fogalmakat, amelyek jelentése nagyon tág, ill. amelyek sokféle szempontból tárgyalhatók. A PAD-ban például nem célszerű *általános iskola* tárgyszóra keresni, mert a találati halmaz áttekinthetetlen. Minden olyan dokumentum megkapja ugyanis ezt a tárgyszót, amely akár az általános iskolával mint iskolatípussal, az ott folyó bármely tantárgy oktatásával, neveléssel stb. foglalkozik, vagy akár egy konkrét iskolát, az ott folyó gyakorlatot mutatja be. Ez kb. egyharmada a teljes adatbázisnak. A használó azonban feltehetőleg vagy módszertani irodalmat keres, vagy oktatáspolitikai jellegű, vagy konkrét iskolákat stb. Az ilyen jellegű szűkítéshez ad segítséget a szakcsoportos osztályozás, amely a dokumentum alaptémájának megadásával orientál. Ha pl. az *általános iskola* mint iskolatípus a keresés tárgya, a dokumentum a 222-es (iskolatípusok) szakcsoportba lesz sorolva, ha iskolatörténeti a tárgyalásmód, akkor pedig megtalálható a 64-es (neveléstörténet) szakcsoportszám alatt.

A PAD csak szabályozott nyelvű osztályozást alkalmaz, a kulcsszavakat a címmezők szavas invertálása helyettesíti, ami azt jelenti, hogy ilyen mezők minden szava – kivéve a stoplistában letiltottakat – kereshető, eredeti formájában. Mivel a BRS/Search kiváló keresőnyelvet kínál (csonkolás, keresőelemek közelségének meghatározása stb.), átgondolt keresőprofillal igen jó pontosság/teljesség arányt érhetünk el.

A tartalmi feltárásnak ez a sokszínűsége az esetek egy részében talán feleslegesnek, erőt, energiát pocsékolónak tűnhet. A célunk azonban az, hogy szak-

irodalmi adatbázisként minden kérdésre a lehető legteljesebb és legpontosabb választ adja meg az adatbázis, inkább legyen átfedésem, mint hogy elveszen az információ.

3. Retrospektív konverziós tapasztalatok

Fentebb már említettük, hogy az adatbázis tekintélyes részét képezik azok a tételek, amelyeket a Nemzeti Kulturális Alap támogatásának köszönhetően retrospektív konverzióval építettünk be. Ennek során rendkívül jó tapasztalataink vannak az OCLC Europe szolgáltatásaival. A Microcon szoftver segítségével 4000 tétel leírását kértük az OCLC központi adatbázisától, és 3244-et ténylegesen meg is kaptunk. Úgy hisszük, ez kiváló találati aránynak mondható. Igaz, hogy eleve célirányosan csak angol, német és francia nyelvű dokumentumokkal próbálkoztunk, ezek közül is azokkal, amelyeknek ismert volt az ISBN száma. Kisebbségi adatrögzítő munkával így ilyen jó eredményt tudtunk elérni. Az OCLC központi szolgáltatásai pontosak, kiszámíthatóak és megbízhatóak.

Némi gondot az OCLC USMARC tételeinek átvétele, konvertálása okozott. A MARC formátumok kompatibilitása természetesen szabványszerű, az alkalmazásbeli különbségek azonban okozhatnak meglepetéseket. A HUNMARC például az adatmezőkön kívül, programozással oldja meg a központosítást, az OCLC tételeiben azonban benne vannak a központosítási jelek is. A duplázódás kiköszöbölése érdekében ezeket átvétel előtt ki kell szedni. A személynevek leírásában a HUNMARC külön almezőkben helyezi el a név egyes elemeit, az OCLC nem teszi ugyanezt, ott a teljes név egy almezőben van. Ennek utólagos szétszedése automatikusan igen nehéz, szinte lehetetlen. (Csak zárójelben: gondolkodjunk el rajta, tulajdonképpen mi a funkciója annak, hogy elkülönítsük a vezetéknevet a keresztnévtől? Sok problémát megoldana, ha ez egyszerűbb lenne a HUNMARC-ban is).

Befejezés

Őszintén reméljük, hogy a PAD adatbázis kedvelt és sokat használt eszköze lesz információk életünknek. Az Internet természetesen újabb lehetőségeket és kihívásokat jelent majd, de elveinkből nem szeretnénk engedni, és az igényességet mindennél fontosabbnak tartjuk. A puding igazi próbája azonban az, hogy megeszik, az adatbázis pedig az, hányan és milyen hatékonyan, mennyire elégedetten használják. Az erre vonatkozó visszajelzéseket nagyon várjuk, enélkül nem tudunk munkánkon javítani. Szeretettel ajánljuk tehát a HUNGARNET közösségnek, hogy minél többször üljön be a PAD-ba.

Varga Katalin

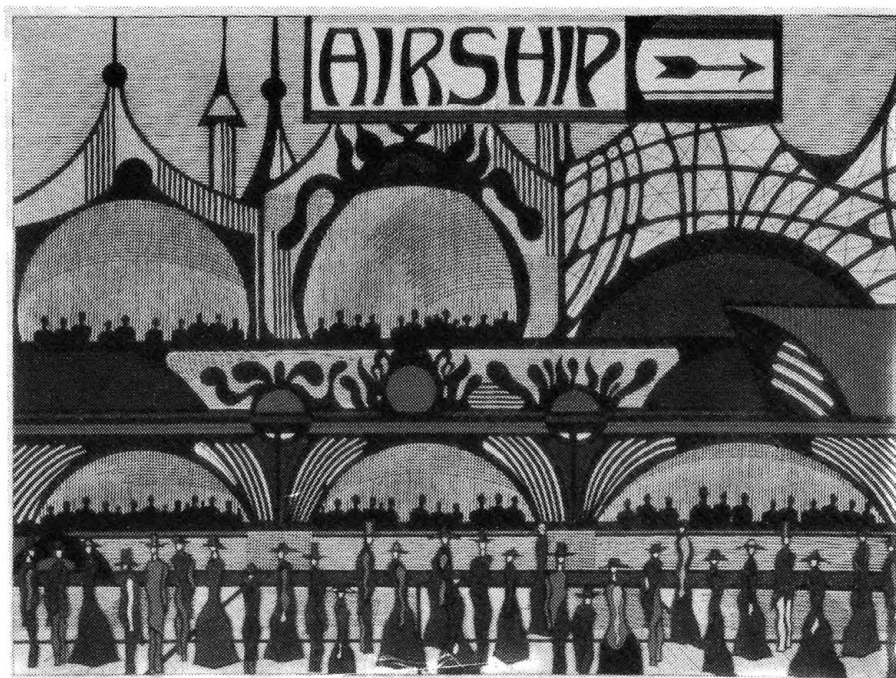
Az „írástudók” kézikönyve

„A gyűjtőszemvedélynek és kutatásnak egyik legrégebb és legkedveltebb tárgya a könyv. Ez természetes is, mert hiszen a könyv tulajdonképpen a tradíció közvetítője, az emberi kultúra eredményeinek tartálya, megőrzője, edénye. Bírása tehát különös örömet jelent, mert azt az érzést kelti fel bennünk, hogy segítségével hozzáférhetünk mindahhoz, amit az előttünk élt generációk és legjobb kortársaink alkottak és elértek. De a könyv ezenkívül ipari termék is, és keletkezésénél annyiféle erő és befolyás játszik közre, hogy tartalmán kívül külső formái is korának legfontosabb törekvéseit tükrözik... A szép könyvet nem valamely művész vagy nyomdász „egyénség” szuverén akarása hozza létre, hanem a könyvet munkáló szerző, kiadó és iparos alázatosan szerény, elmélyedő szeretete, a kutatás, amely türelemmel, hittel és szorgalommal merül el a részletekben, és nem eltagadni, leleplezni akarja azt, amit ezekben a részletekben felfedez, hanem éppen azok kifejtésével, a könyvben összefutó tendenciák lelkiismeretes összegegyeztetésével akarja az új formát kialakítani” – írta Kner Imre 1934-ben a Könyvtári Szemle hasábjain (Könyvtári Szemle. 1934. 4. 26–27. 1.)

A könyv megszületéséhez, megalkotásához tehát a nyomdászton kívül számos szakember, szerző, szerkesztő, tördelő, lektor értő és lelkiismeretes munkájára van szükség. Az ő felkészültségük, ismereteik döntően meghatározzák a megjelenő nyomtatott termék végső formáját. Egy kiadvány értéke pedig nem csupán tartalmától függ, hanem azt számos egyéb tényező is befolyásolja, mint pl. a mű megjelenési formája, szerkesztése, az alkalmazott jegyzetek, a hivatkozások módja, a közölt ábratípusok, a mutatók rendszere. „A könyv technikájának, anyagának, a könyvet alkotó egyes tényezőknek is megvannak a maguk belső törvényei, egyes tulajdonságaiknak, s ezek egymáshoz való viszonyának vannak bizonyos természetszerű belső igazságai, melyeket tisztán kell látnunk, fel kell ismernünk. Ma már tudjuk, hogy a „szép” könyv egyúttal a „jó könyv”, az „igaz” könyv, melynek szépségeit ezekből a belső igazságokból lehet csak levezetni.” (Kner I. uo.)

A tipográfia, a könyvművészet és kiadványszerkesztés kutatásának hazánkban nagy hagyományai vannak, így igen jelentős a témára vonatkozó és rendelkezésünkre álló hazai szakirodalom, elég, ha csupán Haiman György, Kner Imre és Szántó Tibor munkásságára utalunk, akik a maguk szűkebb szakterületén európai mércével mérve is kiemelkedőt és maradandót alkottak. Ugyanakkor a legutóbbi időkig hiányzott egy, a kézíratszerkesztés, könyvkiadás egész problematikáját felölelő, de a legapróbb részletkérdésekre is kitérő hazai kézikönyv, mely a szerzők, korrektorok, tördelők számára szükséges tudnivalókat rendszerezetten áttekintené. Egy ilyen kézikönyv hiánya nagyon megnehezíti a szerkesztőségekben dolgozók napi munkáját, s nélküle nehezen alakulhat ki a következetes és egységes hazai szerkesztőségi gyakorlat.

Az elmúlt években a számítógép megjelenése jelentősen átalakította a kiadói szakmát, különösen a kézirat szedését, tördelését és a műszaki szerkesztést. E

körülmény miatt méginkább halaszthatatlanná vált a mai kiadói követelmények feltérképezése, az egyes munkafolyamatok számbavétele.

Meggyőződésünk, hogy a kiadók és szerkesztőségek mellett van még egy terület, ahol a fentebb vázolt ismeretek szintén nélkülözhetetlenek: ez a felsőoktatás. Az egyetemi és főiskolai hallgatók tanulmányi idejük alatt szemináriumi és évfolyamdolgozatokat, szakdolgozatot és tudományos diákköri értekezést írnak, melynek során azt is bizonyítaniuk kell, hogy ismerik a tudományos munka, a dolgozatkészítés technikáját, tisztában vannak a formai követelményekkel, a hivatkozások módjával, képesek egy téma bibliográfiáját összeállítani. Sajnos nem ritkák az olyan szakdolgozatok, sőt benyújtott tudományos diákköri pályamunkák sem, melyekből hiányoznak a felhasznált, sőt az idézett forrásokra való hivatkozások, a disszertációk szerkezetileg tagolatlanok, hiányosak a bibliográfiai források. Pedig ők a jövő potenciális szerzői, a jövő „írástudói”! Tapasztalatunk, hogy a forgalomban lévő dolgozatkészítési útmutatók, mint pl. Eco, Umberto: *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* (Bp. 1992. Gondolat) c. munkája, általánosan nem terjedtek el, az ilyen irányú felkészítés kizárólag a tanárok jószándékától, odafigyelésétől függ.

A hazai kiadványokhoz szokott olvasó gyakran irigykedve veszi kézbe, lapozgatja az egyes külföldi, elsősorban angol, amerikai és német kiadók által megjelentetett tudományos és szépirodalmi műveket, mert ezek nemcsak külső megjelenésükkel, kiállításukkal, esetleg a papír minőségével hívják fel magukra a figyelmet, hanem többnyire a kiadványok jó szerkesztésével, áttekinthetőségével,

kellő tagoltságával is. E nagymúltú kiadók, mint pl. a Cambridge University Press, a Duden, több évtizedes, akár 1-2 évszázados múlttal, kiforrott gyakorlatokkal rendelkeznek, s a jó hagyományokhoz való ragaszkodás, a konvencionális formák betartása teszi kiadványaikat egységessé és áttekinthetővé. E tekintélyes kiadók az általuk alkalmazott formai előírásokat többnyire kézikönyvekben foglalták össze, melyek szigorú feltételeket fogalmaznak meg, írnak elő szerzőnek, szerkesztőnek, kiadói munkatársnak egyaránt.

Gyurgyák János ismerve a rendezetlen hazai kiadói, szerkesztőségi állapotokat, határozta el, megpróbál ezen változtatni, s ennek érdekében elkészíti a szerzők, szerkesztők kézikönyvének hazai változatát. Munkája elkészítéséhez mintául elsősorban az amerikai (*The Chicago Manual of Style*. Chicago, 1993, University of Chicago Press), az angol (Judith Butcher: *Copy-Editing*. Cambridge, 1992, Cambridge UP) és a német (Friedrich Wilhelm Weitzel: *Duden Satz- und Korrekturanweisungen*. Mannheim, 1980, Bibliographisches Institut) kiadói kézikönyvek szolgáltak.

Gyurgyák János briliáns művet alkotott! Munkájának, ahogy az Előszóban maga is megfogalmazta, „két címzettje” van: a szerzők és szerkesztők, akiknek gyakorlati munkájához kíván konkrét útmutatást nyújtani, valamint a felsőoktatásban tanulók, akik e kézikönyvvel olyan oktatási segédlethez jutnak, melyből elsajátíthatják a tudományos munka technikáját, annak alapjait.

A szerző kézikönyvének elkészítéséhez felhasználta a tekintélyes hazai szakirodalmat, figyelembe vette a korábban már említett külföldi kézikönyvek útmu-

tatásait, és támaszkodott az évszázadok alatt kialakult magyar kiadóipari hagyományokra és természetesen saját több mint tíz éves szerkesztői tapasztalataira. Az egyes problémák, esetek tárgyalása során, ha szükségesnek ítélte, minden esetben jelezte az általa legkedvezőbbnek vélt megoldásokat, eljárásokat. A nagy gonddal, körültekintéssel és szakmai hozzáértéssel készült útmutató szerzője ezzel is segíteni kívánta, hogy a hazai kiadói gyakorlatban a formai kérdésekben minél hamarabb kialakuljon a követendő egységes gyakorlat, létrejöjjön a kívánt konszenzus.

A kézikönyv logikailag két fő részre tagolódik. Az első a könyvet, a „végterméket”, annak szerkezetét, alkotóelemeit mutatja be, míg a második a könyv készítésének folyamatát követi.

A kötet első két fejezetének témája a könyv főrészt kiegészítő, az ahhoz kapcsolódó ún. járulékos részek. Ezeknek, mint pl. a címlap, a copyrightoldal, a tartalomjegyzék, az előszó, megvan a hagyományosan kialakult egymáshoz viszonyított sorrendjük, s az egyes oldalak „megszerkesztésének”, a szövegek elhelyezésének és tipográfiájának is léteznek íratlan szabályai.

A kiadvány következő része a könyv főszövegével, annak formai, szerkesztési problémáival foglalkozik. Mint köztudott, a folyó szöveget, a jobb megértés érdekében, megfelelő rendszerességgel meg kell szakítani, tagolni kell, melynek megvannak a sajátos formai eszközei. A tagolás legegyszerűbb módja belső címek alkalmazása, melyek hierarchiát alkotva tükrözik a könyv szerkezetét. Fontos követelmény az idézésre vonatkozó szabályok pontos betartása, de ehhez tájékozottnak kell lennünk az utalások különböző módozataiban.

A tudományos munkák elengedhetetlen kelléke a jegyzet és a hivatkozás. Ahhoz, hogy minden esetben a legmegfelelőbb jegyzet-típust kiválaszthassuk, ismerni kell annak minden változatát, és tisztában kell lennünk mindcelyik előnyével és hátrányával is. Míg a hivatkozásokra nincs egységes előírás, addig a bibliográfiai rövidítésekre és azok alkalmazására általánosan elfogadott szabályok vonatkoznak. E fejezetben mindezekre a kérdésekre kielégítő választ kapunk.

A könyv főszövegét különböző járulékos részek követik, melyek közül a legfontosabb az irodalomjegyzék és bibliográfia, valamint a mutatók. Érthető tehát, hogy a kiadvány következő fejezeteiben Gyurgyák János is jelentős teret szentel a problémaköröknek. Megismerheti az olvasó az irodalomjegyzék és bibliográfia típusait, a különböző dokumentumok, az egy- és többkötetes művek, az időszaki kiadványok, a cikkek bibliográfiai leírásának szabályait, melyeket számos példa illusztrál. A tudományos műveknek, a szakkönyveknek szinte szerves tartozéka a mutató, leggyakrabban a név- és tárgymutató. A könyv tájékoztat a mutatók különböző típusairól, az egyes típusok főbb változatairól, a mutatók egymás utáni sorrendjéről. Különösen tanulságos a betűrendbe sorolás szabályainak nyelvészeti megalapozású példákkal szemléltetett összegezése.

A kézikönyv második része fejezetekre bontva kronologikus rendben nyomon követi a kézirat útját egészen a mű elkészültéig, a kiadvány megjelenéséig. Itt ismerhetjük meg többek között a szerzői kézirat alapkövetelményeit, a korrektúrajeleket és azok használatát. Napjainkban egyre gyakoribb, hogy a kiadó lemezen kéri az elkészült művet. Tizenhat pontban összegzi a szerző a lemezen leadott kéziratok legfontosabb tudnivalóit.

Ugyancsak hasznos és fontos az az összeállítás, mely felsorolja azokat a hazai és külföldi periodikákat, kereskedelmi és kiadói vállalkozásokat, ügynökségeket, melyek segítik a könyvpiac, az újonnan megjelenő könyvek áttekintését.

A téma iránt mélyebben érdeklődők számára irodalomjegyzék áll rendelkezésre. A több mint 200 tételből álló ajánlott irodalom azokat a műveket tartalmazza, melyeket a szerző felhasznált munkájának elkészítéséhez.

Az útmutató kézikönyv függelékben több olyan táblázatos összeállítást közöl, melyek a kiadói és szerkesztői munka mellett a kutatói munkában, a könyvtári tájékoztató munkában, de a hétköznapi életben is gyakorta felmerülő kérdéseinkre választ adhatnak. Megtaláljuk itt a külföldi ábécék átírási szabályait, a naptári rendszerekre vonatkozó tudnivalókat, a különböző mértékegységeket és azok átszámítási módját, a papíralakok, a könyvformátumok méretadatait, a leggyakrabban használt szedéstükör-méreteket és a nyomdászatban használatos átszámítási táblázatokat.

Végzetül külön kell szólnunk „A szerkesztő és szerző segédkönyvei” c. fejezetről. Ebben az összeállításban a szerző azokat a segédeszközöket gyűjtötte össze, melyek ismerete véleménye szerint a szerkesztői munkában nélkülözhetetlen. A könyv használatját azonban kellemes meglepetés éri, mert a referenz műveknek a vártnál sokkal nagyobb tárházával találkozunk.

A hazai tájékoztatás egyik legnagyobb adóssága, hogy nem rendelkezik modern másodfokú bibliográfiával. Már több mint 30 éve annak, hogy 1963-ban megjelent Szentmihályi János–Vértesy Miklós: „Útmutató a tudományos munka hazai és nemzetközi irodalmába” c. mű, mely a mai napig is az egyetlen kalauz jellegű másodfokú bibliográfiánk. Hiába volt kiváló a maga korában, ma már egyre inkább történeti értéke dominál. E mostani másodfokú bibliográfia ezért is lesz nélkülözhetetlen forrása könyvtárosoknak, bibliográfusoknak, kutatóknak, minden írással és könyvvel foglalkozó szakembernek!

Az összeállítás elején a szerkesztői munkában leggyakrabban használatos alapművek találhatók: helyesírási, nyelvhelyességi szótárak, magyar és külföldi terminológiai és magyarázó szótárak. A bibliográfia további fejezetei áttekintik a magyar nemzeti bibliográfia teljes rendszerét, magyarázó szöveg kíséretében bemutatják a legismertebb hazai és külföldi másodfokú bibliográfiákat, az időszaki kiadványok bibliográfiai és lelőhelyadatait számbavevő forrásokat, az ismertebb book is print jegyzékeket. Tájékozódhatunk még a legfontosabb enciklopédiákról, a hazai és külföldi életrajzi, statisztikai, intézményi adattárakról, címtárakról.

A bibliográfia második része tudományágak szerinti tagolásban veszi sorra az alapvető referenz forrásokat a következő sorrendben: a szaktudomány legismertebb magyar és nemzetközi bibliográfiái, a legjelentősebb kézikönyvek, utalás azokra a másodfokú bibliográfiákra pontos lapszámok feltüntetésével, ahol további források találhatók, a legfontosabb hazai monográfiák, végül a tudományág vezető magyar szakfolyóiratai.

A bibliográfia a szerző körültekintését, igényességét tükrözi. Azon túl, hogy értékelhetően nagyon komolyan mérlegelte, hogy egyetlen fontos mű se maradjon ki az összeállításból, ügyelt a bibliográfia arányaira, és figyelemmel volt arra is, hogy a bibliográfiai kalauzban a téma legújabb, legfrissebb nyomtatott és számítógépes segédeszközei kapjanak helyet. A bibliográfiában felsorakoztatott

művek jelentős hányada 1990 után jelent meg! Az összeállítás megbízhatóságát és használhatóságát garantálja, hogy a leírások az autopszia elve alapján készültek, és a regisztrált könyvek több mint 90%-a a magyar könyvtárakban meg is található. Az egyes művekhez, fejezetekhez fűzött annotációk, megjegyzések, utbaigazítások nagyban segítik a kötet használóját az irodalomban való eligazodásban, a további források felkutatásában.

A kézikönyv a téma problematikáját szerteágazóan, minden lényeges kérdésre kiterjedően, modern, korszerű szemléletben dolgozta fel, s így minden bizonnyal szerzőknek, szerkesztőknek, kiadói munkatársaknak, könyvtárosoknak, minden írással foglalkozó, „írástudó” szakembernek az elkövetkezendő években ez lesz az egyik leggyakrabban forgatott segédkönyve. Az ízléses, szép kiállítású, gondosan szerkesztett mű az OSIRIS Kézikönyvek sorozatában jelent meg. (Gyurgyák János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve. Bp. 1996. Osiris Kiadó. 540 p. (Osiris Kézikönyvek).

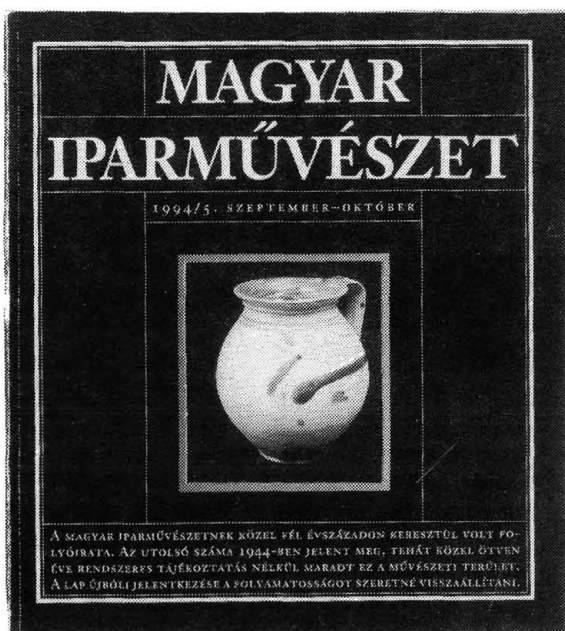
Szabó Sándor

Magyar Iparművészet

*Beszélgetés Dvorszky Hedviggel,
a Magyar Iparművészet c. folyóirat
főszerkesztőjével*

1997-ben negyedik évfolyamába lépett a Magyar Iparművészet c. folyóirat. Valójában azonban száz esztendő (lenne), hiszen 1897-ben indult, és 1944-ig folyamatosan megjelent. Ma évi négy szám készül, és igen átfogóan, több tucat műfajra (ötvösség, fém-művesség, belsőépítészet, környezettervezés, bútor, díszlet, játék, textil-művészet, gobelin, ruha és jelmez, bőrművesség, kerámia, porcelán, üveg, könyvművészet, plakát, reklámtervezés, ipari formatervezés stb.) kiterjedően számol be a magyar iparművészet mestereiről és produktumairól. A lap hamar igen népszerűvé, általánosan ismertté és elismertté, rangossá vált. Bizonnyal sok könyvtár is előfizet rá, de az is elképzelhető, hogy sokan nem is sejtik, miért van szükség egy ilyenféle lapra, mit is akar valójában, igazából mivel is foglalkozik. A főszerkesztő neves, ismert művészettörténész, korántsem csupán az iparművészet szakértője. Tőle tehát többet, mást is kérdezhetek, mint egy „közönséges”, csak saját szakját ismerő főszerkesztőtől. Mindenekelőtt azonban arra lennék kíváncsi, miért is született meg, pontosabban miért is született újjá ez a folyóirat?

– Az iparművészet tárgyai, műalkotásai mindennapi életünk szerves részeivé váltak. Ez az a művészet, amelynek produktumaival mindenki találkozik, amelyek mindenki kezeügyébe esnek. Ennek ellenére (vagy talán éppen ezért) e művészettel kapcsolatban a legtöbb a tájékoztatatlanság, a félreértés, a babona. A folyóirat egyik legfontosabb célkitűzése, hogy alapos, szakszerű tájékoztatást nyújtson erről a területről, méghozzá annak nemcsak egy-két ágáról vagy problémájáról, hanem lehetőség szerint egészéről. A magyar iparművészetnek hatalmas,

igen gazdag múltja van. A lap őrzi ennek a – nevezzük egyelőre így – tárgyi kultúrának a múltbeli eredményeit, bemutatja őket, képviseli, felmutatja a tradíciót. Ez a tradíció persze maga is igen összetett. Volt időszak, amikor a magyar iparművészet – gondoljon pl. az Esterházy kastélyra, a régi magyar ötvösművészetre, hajdani hintókra, hadd ne soroljam tovább – abszolút világszínvonalú volt. Nemcsak művészi vonatkozásban, de – az iparművészet esetében ez alapkérdés – technikai, mondhatnám ipari vonatkozásban is. Voltak aztán időszakok, amikor eget kért ugyan a magyar iparművészek tehetsége, ám mindezt csak egy századokkal elmaradt ipari háttér birtokában, úgy is mondhatnám, ipari, gyártási háttér hiányában mutathatta fel. Volt időszak, amikor azért ment valaki iparművésznek, mert úgy vélte, e területen jobban megvalósíthatja magát, azt adhatja, amit – akkor – művészként, képzőművészként nem adhatott. Magam is írtam arról – még a hetvenes években a Valóságban –, hogy a tiltott absztrakt művészet gyakorlása miatt mentek többen iparművésznek. Ma már nem egészen így látom ugyan a kérdést, hisz nyilvánvaló, hogy más a képzőművészeti avantgárd, képzőművészeti absztrakció, azt és úgy iparművész nem adhatja. De kétségkívül volt egy ilyen korszak, van egy ilyen hagyomány is. És még igen sokféle. Nos, a folyóirat a teljes magyar iparművészeti hagyomány bemutatására vállalkozik. Természetesen nem egyszerre. A másik igen fontos, az előzővel legalábbis egyenrangú célkitűzésünk, hogy figyelemmel kísérjük a kortárs iparművészet legújabb teljesítményeit, bemutassuk legjelentősebb alkotóit. Természetesen ez sem csupán egy-egy alkotó bemutatását jelenti. Hanem azt, vagy azt is, hogy felgöngyöltjük a mai magyar iparművészet alapproblémáit, alapkérdéseit. Mert ilyenek vannak szép számmal. Végül a harmadik nagy terület, amelynek gondozását felvállalta a lap, a szakmai oktatás kérdésköre. Tájékoztatót is nyújt a szakmai oktatás munkájáról, anyagot is kínál hozzá és segíti is ezt az oktatást.

– *Legizgalmasabbnak az látszik, amit a kortárs iparművészet problematikájáról mondott. Miben áll ez a problematika?*

– Nézze, az iparművészet önmagában is problematikus terület. Telis-teli el-
lentmondásokkal. Vegyük csak azt, hogy általában a tárgyi kultúra világában so-
rolják termékeit. Joggal. De persze nem csak tárgyi kultúráról van szó az ipar-
művészet esetében. A szellemi kultúra terméke is. A „nap lenyomata” is. Azután
igen sajátos az iparművészet helyzete is. Mindig is az volt, napjainkban, a húsza-
dik század legvégén azonban kiváltképpen az. Mesterség az iparművészet, igen
kemény, nehezen, sok munkával megtanulható, elsajátítható mesterség. Igen
erősen anyagfüggő. Problematikájának egy jó részét éppen az adja, hogy mit tud
kihozni az anyagból. Nemes anyagokra van szüksége és arra az invencióra, amely
meglátja, kihozza ebből az anyagból mindazt, ami benne van, csak eddig esetleg
nem vettük észre. Igen érdekes volt pl. amikor felfedezték – először talán a leng-
yelek – hogy a textil önmagában is plasztikus hatású. Hogy nem henye játszad-
ozás textilszobrot készíteni, hanem a textil szinte vágyik arra, hogy plasztikus
tulajdonságait kibontakoztathassa. De minden anyagnak vannak sajátos, felfede-
zett, vagy még felfedezésre váró, vágyó tulajdonságai. Ezeket csak a mesterséget
csúcshintén ismerők bonthatják ki belőle. De vannak még problémák bőven.
Vegyük az ipari háttér kérdését. Nyugaton, hatalmas fejlett ipari háttér birtoká-
ban alkotnak az iparművészek. Minálunk, utaltam már rá, szinte egy ilyen háttér
teljes hiányában. De ha megvan, ha meglenne is ez a háttér, az is felvet érdekes
kérdéseket. Vajon az-e az iparművészet igazi célja, hogy feloldódjon a funkció
szolgáltatásban? Hogy, persze magas színvonalon, de eldobható, eldobandó tár-
gyakat produkáljon? Ha így van, akkor vajon honnan az a hatalmas igény, hatal-
mas nosztalgia az iparművészeti műtárgyak iránt? Vagy csak a nagypapa pipája,
komódja, használati eszközei, a nagymama ékszerai lehetnek érdekesek? Tud-e

és ha igen, hogyan, mi módon, tartós, későbbi kornak is sokat mondó tárgyakat produkálni a mai magyar iparművészet? A célkitűzések, módszerek és persze az eredmények is alkotónként mások és mások. Erről is beszámol a lap. Igen érdekes probléma a hagyományos anyag és a modern technika találkozása is. Az imént beszéltem az anyagban rejlő, még fel nem fedett tulajdonságokról. Nos, ezeket a tulajdonságokat nemcsak a művész fedezheti fel, hozhatja ki az anyagból. Ilyen felfedezéseket tesz a modern technika is. A kerámiák, az üvegek, a porcelánok, összefoglaló nevükön a szilikát anyagok esetében pl. csak a huszadik században alakultak ki azok a megmunkálási technológiák (pl. az igen magas hőfokon égető kemencék) amelyek egyszerűen megváltoztatják ezeknek az anyagoknak a szerkezetét, és így olyan hatások kiváltására is képessé teszi őket amelyről régen nem is álmodhattak a művészek. Ezek a lehetőségek természetesen igen nagy mértékben inspirálják a művészeket. Igen sok ilyen technológia csak a második világháború után terjedt el, hiszen, érdekes módon, egy jó részük a hadiiparból került ki.

Főként az anyagokról, az anyagok diktálta lehetőségekről beszéltem eddig, természetesen, hisz az iparművészet, mint mondtam erősen anyaghoz kötött. De nem csekély a szellemi, a szó szorosabb értelmében vett művészi problémák száma és jelentősége sem. Az avantgárd művészet nagy fordulata éppen abban állt, hogy a világ ábrázolása, leképezése helyett a művészek önmaguk ábrázolására kezdtek vállalkozni. Saját identitásukat kívánták felmutatni. Ez a visszafordulás, önmagába fordulás az iparművészek esetében is felfedezhető, csak hogy egészen más módon és persze egészen más eredményekkel. És a szellemi problematika különösen fontos a kelet-európai, a magyar iparművészet esetében. A technika hiányában itt a szellemi innováció, az önkifejezés kaphat nagyobb súlyt és lendületet. Az, hogy a magyar és a kelet-európai iparművészetnek oly nagy hatása és rangja van Nyugaton, nem utolsó sorban ennek a sajátos helyzetnek a következménye. A hazai iparművészek nemcsak úgy önmaguktól leleményesek, invenciózusak. Erre rá is kényszerülnek. De sorolhatnám a kérdéseket és problémákat igen sokáig. Gondoljon csak arra, hogy az iparművészet mennyire költséggfüggő művészi ágazat. Akvarellt festeni, egy kicsiny szobrot elkészíteni szinte anyagi eszközök nélkül is lehet. Nemes anyagból készült, magas szintű technológiát felhasználó iparművészeti tárgyat nem

– *Stiláris kérdésekről is szó esett. Mi a helyzet az iparművészeti posztmodernizmussal, posztmodernséggel? Van ilyen?*

– Mi úgy tartjuk, hogy a posztmodern stiláris sajátosság. A csődbe menő ipari társadalom kétségeinek, bizonytalanságainak kifejezője. Mindenesetre az iparművészetben a posztmodern kérdésköre másként jelentkezik, mint az autonóm képzőművészetben. És hát éppen erről a másságról van szó. Láthatja, bármit kérdez, mindenkor jelezniem kell, az iparművészetben nem jönnek be a standard válaszok. És most itt az oktatásról is szólnék néhány szót. Talán zenei analógiával világíthatnám meg leginkább a mondandómat. A „tisza forrásra”, mondjuk a magyar népdal pentatonijára utalnék. És arra, amit az iparművészet mesterség voltára mondtam. Az oktatásnak az iparművészeti tiszta forrásokhoz kell elvezetniük a tanulókat és a mesterséget kell igen alaposan elsajátíttatni velük. Talán emlékszik még, mit mondtam tárgyi és szellemi kultúra, anyagfüggőség és technika, mesterség és invenció kapcsán. Az oktatásnak – természetesen – az ala-

pokból kell kiindulnia. És – ezt is említettem – a Magyar Iparművészet egyik központi feladatának tekinti az oktatásról való tájékoztatást és az oktatás segítségét a maga eszközeivel.

– Egyre inkább úgy látom, nemigen szenvedhet anyag- és problémahiányban a folyóirat. Akiket érdekelnek az itt épp csak felvethető kérdések, nyilván akkor járnak el helyesen, ha a folyóirat évfolyamaihoz fordulnak. Azt azonban még megkérdezném, miféle folyóirat a Magyar Iparművészet?

– Mindenekelőtt igen gazdag illusztrációkban. Nekem is, a szerkesztőbizottságnak is az a meggyőződése, hogy semmi szükség hosszú, szöveges tanulmányokra, sokkal többet elmondanak a képek, az iparművészeti tárgyak igényes bemutatásai. Ne a tudós szövegekből kelljen kihámozni az olvasónak, miről is van szókép nélkül ez amúgyis reménytelen/, hanem nézze meg magát a tárgyat. Persze ettől nem válik a lap képeskönyvvé. De a képek birtokában már igen röviden, célratorően lehet szólni az érdemi kérdésekről. Azt talán mondanom sem kell, hogy a folyóirat meglehetősen komplex. Nemcsak azért, mert igen sok iparművészeti ág, műfaj van. Nemcsak azért, mert igen sok a kérdés és a megvilágítani való. Azért is, mert maga az, amit a lap bemutat, nagy komplexitást mutat. Gondoljon arra, hogy hányféle műfajt, művet, tárgyat, stílust stb. hasznosít pl. az egyházművészet. Szinte minden iparművészeti műfaj sajátos metszetben fellelhető itt. De gondoljon a „műzsák testvériségére” is. Talán elég megemlítenem ezzel kapcsolatban Fodor András nevét, aki felkérésünkre ez évi első számunkban e címen útjára indította azt a rovatot, amelyben egy-egy mai költőnk képző- vagy iparművészeti ihletésű verseiből közlünk válogatást.

– Köszönöm a beszélgetést!

Vajda Kornél

**MAGYAR
IPARMŰVÉSZET**

ÓTVÖSSÉG FEMMŰVÉSÉG RELSŐMŰVÉSZET KÖRNYEZETTERVEZÉS BUTOR DISZLET JÁTÉK TEXTILMŰVÉSZET GOBELÉN ÓLTŰZKÖDÉS RUHA-ÉS BÉLMŰVÉSZET BŐRMŰVÉSZÉG KERÁMIA PORCELLÁN		ÜVEG KÖNYVMŰVÉSZET PLAKÁT REKLÁMTERVEZÉS IPARI FORMATERVEZÉS MŰVÉSZETLÉLET KRITIKA RESTAURÁLÁS DIPLOMAZÓK MŰVÉSZPORTREK MŰTÁRAK GYŰJTEMÉNYEK GNJTÓK KISLÉLEK SZAKIRODALOM
---	---	---

Megjelenik negyedévesként

1997/1

Könyvtörténeti írások

Borsa Gedeon tanulmányairól

A történetírás akkor indult el a tudománnyá válás útján, amikor a XVII. században szorgos jezsuita szerzetesek megteremtették a forráskritikát, és kidolgozták a múlt tudományos igényű kutatásának módszertani alapelveit. Ezek megtanulhatók, elsajátíthatók voltak – arra hivatott intézményekben, értő mesterek vezetésével. Módszerek és intézmények alkotják tehát a tudományos kutatás egyik pillérét, a másikat az egyéni erudíció, invenció, szorgalom – meglehetősen nehezen körülírható, ám az előbbieknél semmiképpen sem jelentéktelenebb tényezők.

A magyar könyv- és nyomdászattörténet mint a tágran értelmezett művelődéstörténet egyik részdiszciplínája az 1870-es években, mintegy százhusz évvel ezelőtt jutott el módszertani alapelveinek lerakásához és az intézményesülés kezdeti formáihoz. *Szabó Károly* 1879-ben jelentette meg a kor színvonalán álló *Régi Magyar Könyvtára* első kötetét, összegyűjtve nemcsak a tárgy alapvető forrásainak, a könyveknek bibliográfiai adatait, de olyan módszertani alapokat is lerakva, amelyekre biztosan lehetett a következő évtizedekben építeni. Az RMK előtt néhány évvel, 1876-ban megindult a *Magyar Könyvszemle*; a szakfolyóirat programja szerint – első szerkesztője, *Fraknói Vilmos* beköszöntőjéből idézünk – rendszeresen közölt „a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket”. Szervező központja lett a folyóirat a könyv- és nyomdászattörténeti kutatásoknak már induláskor, és ez a két tényező – a bibliográfia és a folyóirat – volt nélkülözhetetlen feltétele a régi magyar könyv korábbihoz képest immár módszeresnek nevezhető kutatásának. Maga a fogalom, a régi magyar könyv is ekkor telítődött tartalommal: az 1711-ig megjelent magyar könyveket jelentette. Az első világháborúig terjedő időszakban többen – *Szabó Károly* és *Fraknói Vilmos* mellett *Ballagi Aladár*, *Dézi Lajos*, *Sztripszky Híador* és sokan mások – résztanulmányok, közlések százával gazdagították a szakirodalmat és a régi könyvekre vonatkozó ismereteket. Ez volt az ú.n. „adalék irodalom” kora. A rendszerezés azonban az őket követő nemzedékre maradt, *Gulyás Pálra* és *Fitz Józsefre*. Mindketten páratlan felkészültséggel és a nemzetközi szakirodalomban azokban az években kialakuló kutatási módszereket hasznosítva jutottak új felismerésekre. Különösen *Fitz* volt az, aki Berlinben a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* szerkesztőségében megismert eljárásokat alkalmazva vizsgálta a magyar ősnymdászatot, *Hess András*t és nyomtatványait. Mindketten felismerték a kellően át nem gondolt, sokszor esetleges egyéni kutatás eredményeként megszülető „adalék irodalom” a XX. századra már elavultnak mondható gyakorlatát, a további intézményesülés, a kollektív munka szükségességét hirdették a legkorábbi nyomtatványok feltárásában. *Gulyás* már 1906-ban – alighogy megindult Németországban a *Gesamtkatalog*

der Wiegendrucke előkészítése – felvetette egyik írásában a hazai ősnymtatványok központi katalógusának közreadását a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége* irányításával. Fitz a 20-as években készült ugyanerre és ő – már az *Országos Széchényi Könyvtár* főigazgatójaként – tervezetet készítettett az RMK új, átdolgozott kiadásához. Elgondolásaik csak évtizedekkel később realizálódtak konkrét kötetek formájában: a magyarországi ősnymtatványok lelehelhelyjegyzékét *Soltész Zoltánné* és *Sajó Géza* tette közzé 1970-ben, és 1971-ben jelent meg a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* első kötete.

Az RMNy megindulása, a szerkesztőség megalakulása fordulópontot jelent a hazai könyv- és nyomdászattörténeti kutatásokban. Intézményesült a régi nyomtatványok feltárása, lehetővé vált a kutatómunka földrajzi határainak kiterjesztése a határokon túli területekre. Az erők és az anyagi források véges volta miatt azonban a célok pontos kitűzésére és az alapelvek minden részletre kiterjedő átgondolására volt szükség. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően kitágult a régi nyomtatvány fogalmának felső időhatára – az 1800-ig megjelentek tartoznak e kategóriába –, ugyanakkor csak a nyelvi és földrajzi hungarikák felkutatására terjed ki a vállalkozás. Az RMNy alapelveinek, gyűjtőkörének, módszereinek kidolgozása elsősorban *Borsa Gedeon* érdeme. Az ő irányításával, tudományosvezető adottságaival és erudíciójával kezdte meg működését az Országos Széchényi Könyvtáron belül az a kutatói közösség, amely közzétette az RMNy eddig megjelent két kötetét.

Borsa Gedeon az RMNy kapcsán írásaiban, tanulmányaiban alapvető kérdések sorát tisztázta. Kutatásai nyomán ma nemcsak másként látjuk nemzeti művelődésünk e fontos területét, de a forrásokból, a könyvekből is többet ismerünk. Tanulmányaiból most az OSZK gyűjteményes kötetet adott közre *Könyvtörténeti írások I. A hazai nyomdászat, 15–17. század* címmel. (1996. 474 p.) Mintegy négy évtized publikációi sorakoznak a kötet lapjain, a legkorábbi 1955-ben, a legújabb 1994-ben keletkezett. Az ötven írás különböző hazai folyóiratokban jelent meg először, egy részük azonban külföldi kiadványokban német nyelven jutott el a szakkörökhöz. Most – *Rákóczi Katalin* fordításában – az itthoni szélesebb olvasóközönség is megismerheti ezeket a tanulmányokat. Az egyes írások a tárgyidő és nem a megjelenés időpontja szerint követik egymást. A gyűjteményből – feltehetően terjedelmi okok miatt – kimaradtak az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyveiben napvilágot látott publikációk. Ezek és a XVIII. századdal, illetve a külföldi nyomdászattal, könyvtörténettel foglalkozók remélhetően a további kötetekben kapnak helyet.

Borsa Gedeon írásainak tehát csak egy részét tanulmányozhatjuk a megjelent kötetben, mintegy sűrítőményét négy évtizedes kutatásainak. A tanulmányokat olvasva világosan felismerhetők azok az elvi, módszerbeli sajátosságok, amelyek teljesen új alapokra helyezték Magyarországon az 1800-ig terjedő időszak, a régi nyomtatványok kora kutatását.

A régi könyvek kutatásánál – elvileg – három forráscsoportra támaszkodhat a történész: magukra a könyvekre, levéltári forrásokra és az analógiára, vagyis a korabeli nyomdák működéséből levonható tanulságokra. A gyakorlatban azonban a levéltári források – legalábbis a legkorábbi korszakra vonatkozóan – figyelmen kívül hagyhatók: nincsenek, nem maradtak fenn, legjobb esetben szórványos adatok kutathatók fel. Az analógia alkalmazásánál körültekintően kell

eljárni, így legfontosabb forrássá maga a nyomtatvány válik. Abból kell megállapítani szinte mindent, és ha az impresszumban szerepelnek is adatok a nyomdászra vonatkozóan, nem árt, ha óvatos a régi könyv kutatója: gyakran félrevezető, hamis impresszumadatokkal jelentek meg a könyvek. De egy töredék meghatározása vagy éppen a műhely felszentelésének rekonstruálása, a készletek vándorlásának nyomon követése csak aprólékos vizsgálatokból tisztázható. Borsa Gedeon a régi nyomtatványok meghatározásánál a maximális egzaktásra törekszik. Felhasználja mindhárom forráscsoportot, bevonja vizsgálódásai körébe a papírt, a kötést, a nyomdai díszeket, az illusztrációkat és persze magukat a betűket. Támaszkodik a társtudományok kutatási eredményeire és a korábbi szakirodalom megállapításaira. De céltudatos és következetes forráskritikával közelít az adatokhoz, és az „*unus testis nullus testis*” elvét szem előtt tartva csak akkor von le következtetéseket, ha egymást erősítik, támogatják a különböző források. Módszere legjobban a hazai ősnymtatványok vizsgálatánál figyelhető meg.

Kilenc tanulmány foglalkozik a hazai ősnymdászattal, Hess Andrással. 1973-ban jelent meg az első a Magyar Könyvszemlében, majd 1988–1991 között nyolc írás követte a folyóiratban, csaknem önálló kötetnyi terjedelemben (a gyűjtemény mintegy negyedét teszik ki e publikációk). A fennmaradt példányok gondos elemzéséből jutott – ahogyan visszafogottan írja: nem kész tényekre, hanem munkahipotézisekre – teljesen új megállapításokra. Hess betűanyagának formájából, méretéből, a nyomdász szedési sajátosságaiból, a papír vízjeleiből következtet a nyomda működésére, felszerelésére, a példányszámra. Hessről adatszerűen csak annyit lehet tudni, amit magáról az első hazai nyomtatvány ajánlásában elárul. Borsa Gedeon filológushoz illő akribiával vizsgálja a rövid írást, elemzése nyomán Hess idáig nem eléggé egyértelmű utalásai, kijelentései logikus magyarázatot kapnak. Roppant tanulságos, ahogyan a legkülönbélebb adatok egybevetéséből eljut arra a következtetésre, hogy Hess a *Chronica Hungarorum* már ki nyomtatott ajánlását eltávolította, és új szöveggel, immár *Kárai Lászlónak* szólóan jelentette meg. A végeredmény, amelyet a budai tipográfiai megállapít, alaposan eltér a korábbi évtizedek következtetésétől. Míg Fitz József három sajtót, 13 főnyi személyzetet feltételezett, Borsa Gedeon meggyőző érveléssel fejti ki, hogy a budai ősnymda meglehetősen szerény felszereléssel rendelkezett, sérült, megviselt betűi voltak, egyetlen sajtón nyomtatott, és az összes érdemi munkát Hess egymaga, segítők nélkül végezte. Borsa Gedeon a *Chronica Hungarorum* fennmaradt kilenc és a budai ősnymda másik nyomtatványának két ismert példányával foglalkozott, a véletlen azonban lehetővé tette, hogy a hazai ősnymdászatról szóló írásait a krónika újonnan előkerült tizedik (és egy Németországi árverésen fantasztikus összegért tulajdonost cserélő) példányának ismeretével zárja.

A véletlennek kétségtelenül szerepe van a tudományok fejlődésében (is), de rendszerint azokhoz szegődik, akik megteremtik a feltételeket átgondolt, módszeres kutatással. A XVI. századi kérdéseket taglaló tanulmányok sorában több írás foglalkozik Huszár Gál 1560-as énekeskönyvével. A századok óta csak irodalmi utalásból ismert mű egy példányát *Stuttgartban* találta meg anekdotikusnak mondható körülmények között. A véletlen segített valóban, de Borsa Gedeon az RMNy anyag gyűjtése során – munkatársaival együtt – szisztematikusan

kutatta, kutatja a hazai nyomdák külföldre került kiadványait, ill. a magyar nyelvűeket. Új kötetek, netán eddig ismeretlen kiadások előkerülésére a későbbiekben nagy valószínűséggel csak a külföldi könyvtárak, gyűjtemények módszeres átvizsgálásából lehet számítani. A Huszár Gál-féle énekeskönyv megtalálása arra figyelmeztet, hogy a látszólagos szerencse mögött a valóságban nagyon tudatos munka áll. Az RMNy-hez kapcsolódó kutatás eddig a nyelvi és földrajzi hungarikumokra szorítkozott, a személyi és tartalmi vonatkozásúak regisztrálása a következő időszak feladata lesz.

Az eddigi szakirodalom legrészletesebben a XV–XVI. századi nyomdákat tárgyalta, Gulyás és Fitz monográfiái mellett Soltész Zoltánné a hazai könyvdíszítésről önálló kötetet tett közzé. Mindezek ellenére Borsa Gedeonnak több kérdést sikerült új megvilágításba helyezni és tisztázni például a két *Hoffhalter* vagy *Manlius* működése körül. *Honterus* fametszeteit elemezve megállapítja, hogy a brassói humanista nyomdász a maga korában a legkitűnőbb könyvillusztrátor volt a Kárpát-medencében, művészetét Bazelben is méltányolták.

A XVI. századdal foglalkozó tanulmányok végén egy összefoglaló jellegű publikáció, *A XVI. századi magyarországi könyvnyomtatás részmérlege* című olvasható. Nyomdáink termelésének mennyiségi értékelésében a korábbi szakirodalom a nyomtatott levelek (Gulyás Pál) vagy a lapok (Fitz József) számából indult ki. Borsa meggyőzően fejti ki, hogy az eddigi eljárás nem volt megbízható, „hiszen sokkal több munkát igényelt egy fólió, mint pl. egy tizenhatodrészt alakú nyomtatvány egy-egy levelének, ill. lapjának előállítására”. Az általa választott módszer a nyomtatott ívek számának összehasonlítása, de figyelmeztet arra is, hogy ez a módszer sem abszolút érvényű, hiszen a szedés munkaigénye különböző volt a betűtípus méretétől függően. Például a cirillbetűs ortodox szertartáskönyveket nyomtató *Coresi* 2560 ív terjedelemben állított elő kiadványokat, a *Bornemisza–Maniskovit* nyomda valamivel kevesebbet, 2475 ívet, ám *Coresi* ívenként átlagosan csak 5000 betűt szedett, a vizsolyi Bibliát nyomtató műhely viszont *Károli Gáspár* fordításának megjelentetéséhez ívenként 10 000 betűt használt fel. Azért idéztük hosszabban ezt az aprónak tűnő adatot, hogy érzékelhető legyen: a látszólag egyszerű kérdésre – melyik nyomda volt a legtermékenyebb egy adott korszakban? – milyen körültekintő adatgyűjtés és számítás után lehet csak választ adni.

A kötet írásainak zöme a XVI. századi nyomdászattal foglalkozik, a következő század történéseit hat tanulmány elemzi. Különleges eljárásról számol be a *V. Ecsedy Judittal* közösen jegyzett cikkben: a feltehetően 1641-ben *Gyulafehérvárott Dobre* által fából metszett szedett betűkből dörzsöléssel sokszorosított *Evangélie* kötetet ismerteti a közlemény. Csak a betűk egyenletlenségeinek, eltérő alakjuknak és méretüknek felismerése tette lehetővé e sajátos technikának a bemutatását.

Az egybegyűjtött ötven írás nem a XV–XVII. század rendszerezett könyv- és nyomdászattörténeti szintézise, hanem különböző időpontokban írt cikkek gyűjteménye. De e formájában is nélkülözhetetlen kézikönyve lesz mindazoknak, akik e korszak hazai könyvkultúrájáról kívánnak alaposabb és mélyebb ismereteket szerezni. Megkönnyítené ilyen célú használatát a névmutató, a következő kötet(ek)hez célszerű lenne indexet készíteni.

Pogány György

Petrik-emlékkötet

*Szerk. Nagy Anikó. Bp. 1996. 87 p.
(Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei 8.)*

Az Emlékkönyv annak a tanácskozásnak az anyagát teszi közzé, melyet az Országos Széchényi Könyvtár szervezett 1995. október 3-án, Petrik Géza születésének 150-ik és halálának 70-ik évfordulójára. A konferencia jól átgondolt programja áttekintette a magyar bibliográfia-ügy kiemelkedő képviselőjének munkásságát, beállította azt a kor művelődéstörténetébe, és bemutatta kezdeményezésének folytatását; az utolsó előadások pedig napjaink nemzeti bibliográfiájának a gondjait is felvetették.

A kötet jól áttekinthető, adatgazdag, szakmailag magas színvonalon tárgyalja a felvetett kérdéseket, ezért írásunkban nem a részletkérdésekkel, hanem a témában rejlő néhány általánosabb vonatkozással szeretnénk foglalkozni. Bevezetésként azonban e helyütt is szeretnénk kiemelni Petrik Géza munkásságának kivételes emberi teljesítményét. Azokat a momentumokat, amelyekre Kéglí Ferenc tanulmánya hívta fel a figyelmet. Hogy tudniillik esztendőkön át dolgozott bibliográfiáján napi 18 órát, hogy alvásra csak 4–5 órája jutott. Hogy minden idejét lefoglalta szenvedélye, hogy a valós életben csupán csetlett-botlott, a könyvkereskedelem kisebb-nagyobb sikerei, de főleg kudarcai között. S közben családapaként gondoskodnia kellett egy fiú és öt (!) leánygyerek felneveléséről is. E kivételes emberi teljesítmény valóban méltó az utókor elismerésére és arra, hogy mint azt Gazda István tette: egyértelműen

kimondja Petrik bibliográfiáinak tudománytörténeti jelentőségét. Mindekelőtt azt, hogy csak a könyvkiadás Petrik által adott bibliográfiai szintézise után vált lehetővé az irodalom – és egyéb szaktudományok – tárgyszerű, elemző munkája. Hogy e tekintetben Petrik még a „nagy” Szinnyeit is megelőzte, hiszen Szinnyei életrajzi lexikonának szintézise egyértelműen Petrik dokumentációjára épült. Gazda István tanulmánya egyébként azt is beszédesen illusztrálja, hogy nemzeti bibliográfia, a nemzet szellemi teljesítményének a dokumentálása nélkül nincs nemzeti tudomány sem. Más szóval, hogy a nemzeti bibliográfia központi, nemzeti feladat, amelynek szükségességét elődeink több-kevesebb rendszerességgel idejében felismerték.

Más kérdés az, hogy a könyvtermés módszeres összesítése nem csupán tudományos igényt elégít ki. Legalább ilyen mértékben szüksége van rá a könyvkereskedelemnek, s nemcsak a frissen megjelent kiadványok áttekintése végett, hanem a könyvek antikvár forgalma miatt is. Ez a kétféle társadalmi igény: a könyvkereskedelem és a tudomány igénye emelte Petrik Géza tiszteletreméltó, de mégiscsak egyéni kezdeményezését közös társadalmi ügygé, amely végül is intézményi összefogással tudott megvalósulni.

Az emlékkönyv retrospektív írásai – Varga Sándor és Pavercsik Ilna, valamint Szabó Sándor tollából – egyébként arra is felhívják a figyel-

met, hogy milyen fontos a megjelenő könyvtermés minél gyorsabb regisztrálása. Petrik Géza kezdeményezése többé-kevésbé folyamatosnak mondható 1920-ig, ezt követően azonban másfél évtizedes lemaradás következik. A könyvtárügy vezetői csak a 30-as évek közepén kezdték újra szorgalmazni a könyvkiadás évenkénti bibliográfiai összesítését. A lemaradás ledolgozására azonban hosszú évtizedek voltak szükségesek.

Mindezt a mai állapotok, a közel negyedszázados kumulatív lemaradás háttérében kell hangsúlyozni. Amennyiben ugyanis nem győzzük le azokat a nehézségeket, amelyekről a kötet két utolsó előadása – Berke Barnabásné és Zöld Ferenc – szól, úgy veszélybe kerül nemzeti bibliográfiánk folyamatossága.

Napjaink egyik legégetőbb kérdése a kötelespéldány szolgáltatás hiányossága. Mindkét említett előadó rámutatott arra, hogy a rendszerváltozást követően mily mértékben megszaporodott a kiadók száma, ám arra is, hogy ezzel összefüggésben mennyire meglazult a kötelespéldány szolgáltatás. E kötelezettség kimaradása miatt gyakorlatilag nincs hiteles képünk az utóbbi évek könyv-, illetve folyóirat-irodalmáról. Hogy mi a teendő, nem e rövid írás feladata megfogalmazni – azt azonban még e szűk keretek között is fel kell vetnünk, hogy az érvényben lévő rendelet végrehajtását nagyobb szigorral kellene ellenőrizni; s esetleg azon is el lehetne gondolkodni, hogy ezt a következetes szigorú rendelet újragondolásával is össze lehetne kapcsolni. (Az 1960-as rendelet ugyanis egy egészen más rendszerű könyvkiadásra szólt, az államilag dotált kiadóknak mellékes volt, hogy hány példányban történik a kötelespéldány szolgáltatás. A mai megválto-

zott viszonyok között viszont a magánkiadók egy része azért is vonakodik a tizenhat példány maradéktalan beszolgáltatásától, mert egy-egy igényesebb könyv esetében ez igen nagy anyagi terhet ró a megjelentetőre.)

A jelenkori gondok között szólnunk kell a kereskedelmi és tudományos igények sajnálatos kettéválásáról. A nemzeti bibliográfia egy – már korábban kialakult – és a könyvtárnak címleírási normatíváihoz igazított formában jelenik meg. A könyvkereskedelem viszont nem igényli ezt. Az új könyvekről való tájékoztatáshoz mozgékonyabb regisztrálási formákat alakított ki – legalább is az előző évtizedekben, ám e formák, illetve fórumok nagy része egymás után szűnik meg napjainkban. A jövőben – elismerve, hogy ez rendkívül nehéz és bonyolult ügy – mégis közelíteni kellene a két formát egymáshoz annak érdekében, hogy a kereskedelem is érdekelt legyen a nemzeti bibliográfia megjelentetésében.

Talán megemlíthető lenne az is, hogy a nemzeti bibliográfia számítógépre vitelének kizárólagos formája nem teszi könnyebbé a kétféle igény közelítését. A CD-ROM ugyan világszínvonalat jelent, és természetesen könnyedén kapcsolható a nemzetközi hálózatra, ám hazai használatának *tömeges* lehetősége sem most, sem a közeljövőben nem biztosított. S ez a körülmény (mondhatjuk ellentmondásosnak is) – nemcsak a főváros és vidék, az átlagjövedelmű és az anyagilag jó háttérrel rendelkező olvasó, illetve az „anyaország” és „utódállamok” igényei között – még hosszú évtizedeken át fenn fog állni. Az élet és a tudomány egymáshoz való közelítése, ne talántán egysége a nemzeti bibliográfia terén is nélkülözhetetlen.

Lakatos Éva

Fodor András halálára

Az Országos Széchényi Könyvtár nevében búcsúzom Fodor Andrástól, a költőtől, írótól, művésztől – és Fodor Andrástól, a könyvtárostól, kedves kollégánktól.

Az egykori Eötvös kollégista, a történelem kanyargóit követve saját választása alapján magyar szakja mellé könyvtáros diplomát szerzett. Így lett már ifjúságában, 1951-ben a Szentendrén működő, majd később a budapesti Máramaros úti könyvtárosiskola tanára, annak megszűnéséig. Az Országos Széchényi Könyvtárba 1959-ben került, s munkatársa maradt haláláig.

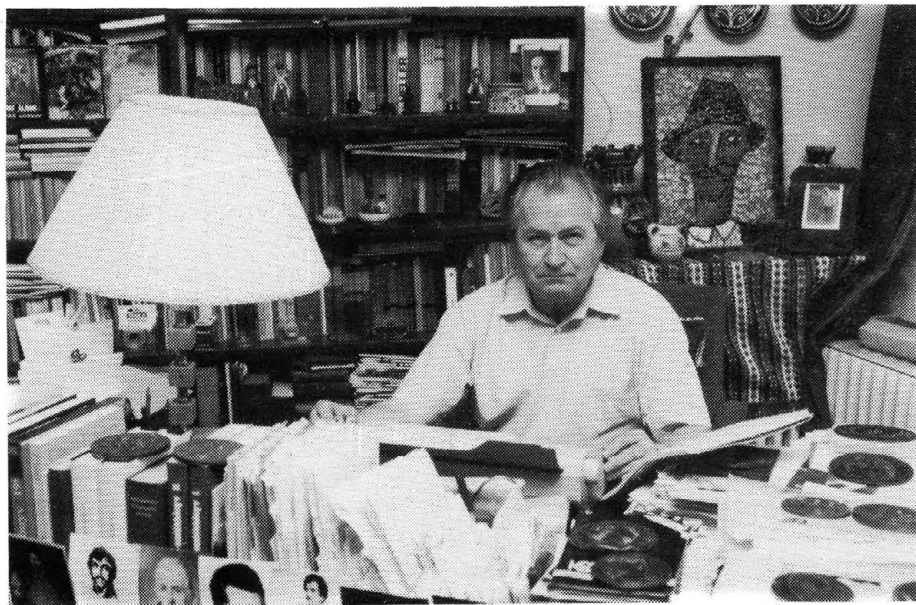
Sötét és a szabad szellemet fojtogató időkben gyakorta előfordul, hogy kiváló tudósok, művészek, írók, politikusok könyvtárakba kényszerülnek. Könyvtárosként dolgoznak, könyvtárosként kapják fizetésüket, ám megmaradnak – és épp a könyvtárak jóvoltából maradhatnak meg – tudósnak, művésznek, írónak. Azután, ha világosodnak az idők, e nagy emberek rendre elhagyják a könyvtárakat, főfoglalkozású tudósok, művészek, írók, politikusok lesznek, könyvtárosi mivoltuk legtöbbször még a róluk szóló lexikoncikkekből is kimarad. Nem baj, hisz ők menedéket nyertek, élet- és kenyérlehetőséget, és nyertek a könyvtárak is: kiváló, legtöbbször igen lelkiismeretes munkatársakat, a nagy emberekből áradó fluidum áldásait. Egyik félnek sem lehet oka panasza.

Ritka, igen ritka az olyan példa, amikor valaki nemcsak a sötét időkben, hanem azok múltával is könyvtáros marad. E ritka példák közé tartozik Fodor András – immár visszavonhatatlanul.

Egyik utolsó levelében, halála előtt három nappal is, az Országos Széchényi Könyvtárról írt, ottani munkájáról.

Pedig nem kényszerült volna könyvtárosnak maradni. Ahogy az idők világozódtak, kaphatott volna irodalmi állást, rangosabbat, jobban fizetőt. Vállalt is munkát, még hozzá rengeteget, könyvtárban és könyvtáron kívül. De önszántából, minden kényszer nélkül megmaradt könyvtárosnak. Nemcsak a munkaidejét töltötte el, nemcsak bejárt rendszeren a hivatalába, de dolgozott is keményen. Minden kollégája látta, láthatta évtizedeken át, amint lapzártakor ragasztott, hibákat festett temperával, raktári jelzeteket írt, korrigált, osztályértekezleteken szólt hozzá a fennforgó ügyekhez. Járt az országot is, képviselte a könyvtárakat, tárgyalt, felmért és útijelentéseket írt. Alapító szerkesztője volt a könyvtárosok állománygyarapítási segédletének, az Új Könyveknek, annak a kiadványnak, amelyik ma a legteljesebb áttekintését adja a hazai könyvkiadásnak, és szerkesztette benne saját szakját haláláig. A Sallai Társaság elnökeként felidézte az egykori könyvtárosok munkáját, ápolta lelki gondjaikat, megosztotta velük naplóbejegyzéseit az együtt végzett, közös munkáról.

A „halálig nyitva maradni” maga szabta erkölcsi parancsot komolyan vette. Saját ügyének tudta az új, pénzügyileg nehéz időket is, amikor már nem kellett

Fotó: Kováts Zsolt

volna törődnie könyvtári lapja ínséges világban való megmértetésével és megmaradásával. Miért tette mégis? Talán azért, mert könyvtárosi énjét is fontosnak tartotta. Mert munkáját a nemzeti könyvtárban egyenrangúnak tekintette az Írószövetségben, a Kortárs szerkesztőségében, a különböző irodalmi kuratóriumokban, szakosztályokban végzett munkájával. Amikor módja nyílt rá – és ez gyakran előfordult – íróként, költőként, írószövetségi tisztségviselőként kiállt a könyvtárak, a könyvtárosság, a könyvtári folyóiratok, a szakmánk mellett. Akik tárgyaltak vele, sokszor nem is értették: ők – úgy vélték – nem egy könyvtárossal ültek le egy asztalhoz. Ám Fodor András ez nem zavarta. Ha miniszterrel, legutóbb a miniszterelnökkel beszélt, elősorolta a könyvtárosok gondjait, bajait. Ha kellett, taktikázott, élt azzal, hogy oda kell figyelni rá, szavait nem lehet hallatlanra venni. És lényegesnek tartotta a vele készült interjúkban elmondani, hogy ő könyvtáros. Szinte minden alkalommal nyomatékosan említette ezt. Hogy ő mit köszönhet a könyvtárnak, az Országos Széchényi Könyvtárnak, azt elmondta nem egy írásában, nyilatkozatában, vallomásában. Hogy mit köszönhet neki a könyvtár, a könyvtárosság, azt sem nehéz elmondani. Elsőül talán azt, hogy a példa erejével, megcáfolhatatlanságával igazolta: szellemi nagyság és könyvtárosság, országos név és könyvtári aprómunka nem összeférhetetlenek. Fodor Andrásnak hatalmas presztizse volt. Ebből a szakmára is visszaáramlott valami. Példája nyomán a könyvtárosok is eltűnődhetnek: könyvtárosnak lenni a szellemi elithez való tartozást is jelenti. Mégpedig nem úgy – és talán ez a legfőbb tanulsága Fodor András könyvtárosi pályafutásának – hogy más egyéb munkásságuk gátjának, netán kényelmes keretének, szinekúrának tekintik a könyvtárosságot.

Az Országos Széchényi Könyvtár századunk sok jelesét tudhatta munkatársai között. Tudósokat, művészeket, írókat, politikusokat. Túlnyomó többségük vendég volt nálunk. Büszkék vagyunk rájuk, számon tartjuk őket, megemlékezünk róluk. De igazán sajátunknak azokat érezzük, akik nemcsak kényszerből, nemcsak kis időre, nemcsak valami más helyett voltak munkatársaink, barátaink, kollégáink. Ők sokkal kevesebben vannak. Kicsiny rendjükből az egyik legragyogóbb név a Fodor Andrásé. Tőle búcsúzunk, a könyvtárostól, a kollégától, és árvának és magunkra hagyottnak érezzük magunkat.

Isten áldjon Bandi! A megbotlott időben is köztünk maradsz!

P.G.

In memoriam Elek Sándorné

(1927–1997)

Elek Sándornének, a Debreceni Városi Könyvtár nyugalmazott igazgatójának 1997. június 4-én bekövetkezett halálával egy szép és sikeres életpálya ért véget, mely 1951-ben, az egri Tanárképző Főiskola magyar–történelemrajz szakának elvégzése után Hajdúnánáson kezdődött.

Az első években tanított, majd az akkor létesült könyvtár vezetésével bízták meg. Sok akkori hajdúnánási gyerekek a szép és kedves könyvtárosnő hatására vált olvasóvá.

1955 szeptemberétől 10 évig a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárban dolgozott. Kezdetben beosztott könyvtárosként, majd csoportvezető és igazgatóhelyettes lett.

Ez az időszak volt a megyei könyvtárak hőskora: létre kellett hozni ezt az új könyvtártípust, emellett az egész me-

gyében szervezték a könyvtári hálózatot, módszertani segítséget nyújtottak az akkor még nagyrészt szakképzetlen kollégáknak.

1965 szeptemberében áthívták a megyei tanácshoz könyvtárügyi előadónak. Új helyén is szívügye volt a könyvtárak, a könyvtárügy szolgálata, bár idővel feladatköre egyre szélesedett, miután csoportvezetővé, majd osztályvezető-helyettesé nevezték ki. A város és a megye művelődésügyének fejlődésében, fejlesztésében elvülhetetlen érdemei vannak.

Munkásságát folyamatos elismerés kísérte: a Miniszteri Dícséret és a két Szocialista Kultúráért kitüntetés után 1973-ban megkapta a Munka Érdemrend ezüst fokozatát.

Nehéz döntés után került az akkor már egy éve igazgató nélkül működő városi könyvtár élére. Hatalmas lendülettel fogott hozzá a könyvtárban folyó szakmai tevékenység újjáélesztéséhez, a városi fiókkönyvtárak fejlesztéséhez és a hálózat további bővítéséhez.

Igazgatói tevékenységének hét éve alatt öt új és egy teljesen újjáépített könyvtár kezdte meg működését, s a hetedik is már félig készen volt.

Szorgalmazta és támogatta a munkatársak szakmai képzését és továbbképzését. Ő maga egy ideig tagja volt az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak.

Elek Sándorné kiemelkedő tevékenységét a könyvtári szakma 1982-ben Szabó Ervin-díjjal ismerte el. Debrecen város vezetése 1984-ben a Csokonai-díjat adományozta számára.

Nyugállományba helyezését kérte 1985. január 1-jével, de ez nem jelentette egyúttal a szakmából való kivonulását is. Részfoglalkozású könyvtárosként még öt évig dolgozott a városi könyvtár központi olvasótermében. Fiatalkolléganőinek szép példát mutatva szolgálta az olvasókat, s azon túl folyamatos bibliográfiai tevékenységet is folytatott.

Emlékét megőrizzük.

Mesterháznő Baranyai Margit

FELHÍVÁS

a Hátrányos helyzetűek könyvtári segítése című tanfolyamra [különös tekintettel a cigány (roma) etnikumra]

Az OSZK KMK oktatási és módszertani osztálya a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával továbbképző tanfolyamot szervez hátrányos helyzetben lévőkkel, elsősorban cigányokkal foglalkozó könyvtárosok, pedagógusok, lelkészek számára.

A tanfolyam programja:

- I. A hátrányos helyzet fogalma, csoportjai, különös tekintettel a cigányság halmozottan hátrányos helyzetére.
Az okok elemzése. A cigányság hagyományos életmódja. Kialakulásának sajátos körülményei. A cigányság kulturális körülményei, szocioetnikai sajátosságai.
- II. Cigánytelepek. Életmód. Egészségügy. Szociális munka.
Integráció vagy szegregáció.
- III. Cigány művek, könyvek, folyóiratok beszerzése.
A Cigány Tudományos és Művészeti Társaság által kiadott művek és a FSZEK által szerkesztett cigány bibliográfiák.
Az érintett településeken a munka- és művelődési lehetőségek felkutatása, a településeken működő egyesületekkel, intézményekkel való kapcsolattartás. Kisebbségi jogok védelme és képviselése.
- IV. A könyvtárak lehetőségei, különös tekintettel a számítástechnika által adott lehetőségekre. (Számítástechnikai alapismeretek, számítástechnikai játékok.)
A cigánygyerekekkel való foglalkozás lehetőségei.

A tanfolyam ingyenes, időpontja: 1997. október 7., október 21., november 4., november 18., minden alkalommal: 9.30-tól 16.00 óráig.

Helye: OSZK, 540-es terem.

A jelentkezéseket 1997. szeptember 15-ig az alábbi címre kérjük elküldeni:
OSZK KMK oktatási és módszertani osztály
1827 Budapest, Budavári Palota F épület.

A jelentkezési lapon kérjük feltüntetni a munkahely és az ezirányú tevékenységi kör megjelölését is.

Egyetemi intézet a gyermek- és ifjúsági irodalom tudományos kutatására

Az irodalomtudomány belső differenciálódása a gyermek- és ifjúsági irodalom kutatásában is pozitívan érezteti hatását Németországban.

Ha az irodalmon belül pl. a nőirodalom vagy a kisebbségek irodalma önálló kutatási területté válhatott, a specializálódás mindenképpen indokoltta tette, hogy a gyermek- és ifjúsági irodalom területe is azzá váljék.

A fenti tendencia a megjelenő művek nyomában erősödött meg, s eredményeként a gyermek- és ifjúsági irodalom tudományos kutatása az utóbbi két évtizedben óriási lendületet vett.

A kutatást igazi rangra emelte az a tény, hogy a gyermek- és ifjúsági irodalom – több egyetemen – bekerült az egyetemi diszciplinák közé, többnyire a német irodalmi tanszékek tantárgyi kínálatába. A Kölni Egyetemen a Német és Angol Nyelvi és Didaktikai Szeminárium csoportot alakított a kutatási terület gondozására: az Olvasáskutató és Gyermek- és Ifjúsági Média Csoportot. [Arbeitsstelle für Leseforschung und Kinder- und Jugendmedien (ALEKI) des Seminars für Deutsche und Englische Sprache.]

A frankfurti Johann Wolfgang Goethe-Egyetem önálló intézetet hozott létre, amikor megalakította az Ifjúsági Irodalomkutató Intézetet (Institut für Jugendbuchforschung.)

Az Intézet munkatársai Németország tekintélyes gyermek- és ifjúsági irodalomkutatói. Vezetője Hans-Heino Ewers egyetemi professzor, aki Klaus Doderl, az alapító igazgatótól vette át a stafétabotot. Az oktatók által meghirdetett előadásokat, szemináriumokat az egyetem német szakos hallgatói látogatják, egyrészt pedagógusjelöltek, másrészt azok a hallgatók, akik a tömegtájékoztatásban kívánnak ifjúsági- és gyermekirodalommal foglalkozni.

Az Intézet „Közlemények”-ben (Mitteilungen des Instituts für Jugendbuchforschung) teszi közzé a választható tantárgyak címét. Néhány cím az 1995/96-os tanévből:

- A lányregény története
- A halál mint téma a gyermekirodalomban
- Kortárs szerzők bemutatása
- Az iskola ábrázolása a gyermek- és ifjúsági irodalomban
- Modern ifjúsági regények az irodalomórán
- Detektív- és bűnügyi történetek gyerekeknek
- A Harmadik Birodalom és a holocaust a gyermek- és ifjúsági irodalomban
- A szélsőjobboldali politikai irányzat ábrázolása az irodalomban
- Gyermek- és ifjúsági irodalom és interkulturális megértés

Ugyanúgy megtalálható a „Közlemények”-ben a hallgatók által írt szakdolgozatok címének listája is. Az igen attraktív listáról íme néhány:

- A lányok és a család ábrázolása a gyermek- és ifjúsági irodalomban a 18. sz. végén
- Családi jelenetek és családi struktúrák Christine Nöstlinger „gyermek- és ifjúsági műveiben
- A kábítószer-fogyasztás mint motívum az ifjúsági irodalomban
- Az 1970-es gyermekirodalmi reform egy könyvkiadó történetének tükrében

Az Intézet és kb. 80 000 kötetes könyvtára természetesen a doktori disszertációk készítéséhez is megfelelő helyszín.

Az Intézet munkatársainak könyveiről, publikációs tevékenységéről Klaus Doderer szerkesztette a világ gyermek- és ifjúsági irodalmának német nyelven megjelent legnagyobb vállalkozását, a Gyermek- és ifjúsági irodalmi lexikont [Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur. Hrsg.: Klaus Doderer], amelynek legújabb kiadása 2810 oldalon (4 kötet) 1995-ben jelent meg.

Jelentős új tanulmánygyűjtemények az Intézet munkatársainak szerkesztésében:

1. Hans-Heino Ewers (Hrsg.): **Jugendkultur in Adoleszenzroman**
Juventa Verlag Weinheim München 1994
[Az ifjúság kultúrája az adolescenszregényben]
2. Hans-Heino Ewers, Gertrud Lehnert, Emer O'Sullivan (Hrsg.): **Kinderliteratur im interkulturellen Prozeß**
Studien zur allgemeinen und vergleichenden Kinderliteratur wissenschaft
J. B. Metzler Verlag Stuttgart Weimar 1995.
3. Hannelore Daubert, Hans-Heino Ewers (Hrsg.): **Veränderte Kindheit in der aktuellen Kinderliteratur**
Westermann 1995.
[A megváltozott gyermekkor az aktuális gyermekirodalomban]
4. Bernd Dolle – Weinkauff, Hans-Heino Ewers (Hrsg.): **Theorien der Jugendliteratur**
Beiträge zur Kinder- und Jugendliteraturkritik seit Heinrich Wohlgast
Juventa Verlag Weinheim und München 1996.
[Az ifjúsági művek elmélete. Adalékok a gyermek és ifjúsági irodalom kritikájához Heinrich Wohlgast óta]

A fenti tudományos publikációk nélkülözhetetlenek az európai szintű gyermek- és ifjúsági irodalomkutatáshoz.

Tanulmányozásuk új impulzusokat ad a magyar gyermek- és ifjúsági irodalom kutatásához, és jó segítséget nyújt – miként ezen írás szerzőjének is – az összehasonlító jellegű kutatómunkához.

Lipócziné dr. Csabai Sarolta

FÓRUM

A 3K júliusi számában közölt levélváltással a vita Vadász János és Vajda Erik között nem zárult le, de a szerkesztőbizottság úgy ítélte meg, hogy a vita eltávolodik a szakmától, illetve a törvény tartalmától, ezért annak már nem ad fórumot.

A MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTERIUM PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium pályázatot hirdet
közkönyvtárt fenntartó és támogató helyi önkormányzatok részére a

„Könyvtárpártoló Önkormányzat – 1997” cím elnyerésére.

Pályázhatnak azok az önkormányzatok, melyek önállóan, vagy társulási formában közkönyvtárt tartanak fenn, illetve közkönyvtár fenntartását támogatják.

A pályázatok 1997. október 15-ig beérkezőleg nyújthatók be az MKM Ügyfélszolgálati Irodáján és a megyei könyvtárakban beszerezhető adatlap kitöltésével, kizárólag postai úton a Közművelődési Főosztály címére „Könyvtárpártoló Önkormányzat – 1997” megjelöléssel (1884 Budapest, Pf. 1.). A határidőn túl érkező pályázatokat a kiíró érvénytelennek tekinti.

Az eredményesen pályázó önkormányzatoknak a művelődési miniszter a „Könyvtárpártoló Önkormányzat – 1997” címet adományozza. A címhez kategóriánként megállapított pénzügyi támogatás járul, melyet a település kulturális életének fejlesztésére kell fordítani.

A következő pályázati kiírás időszakában – 1998-ban – a minisztérium be kívánja mutatni a nyilvánosságnak a támogatás felhasználásának módját és eredményeit.

A pályázatot az alábbi két kategóriában hirdetjük meg:

- A) könyvtárt fenntartó önkormányzatok,
- B) könyvtár fenntartását támogató önkormányzatok.

Az elnyerhető támogatások:

A)		B)	
I. helyezett	1 millió Ft	I. helyezett	300 ezer Ft
II. helyezett	800 ezer Ft	II. helyezett	200 ezer Ft
III. helyezett	600 ezer Ft	III. helyezett	100 ezer Ft

A könyvtárfenntartók kategóriájában további alcsoportokra bontjuk a községek, városok és megyei jogú városok, fővárosi kerületek, megyék és főváros pályázatait.

A címek átadására 1997 novemberében kerül sor.

A pályázattal kapcsolatos felvilágosítás a Közművelődési Főosztály címen és telefonszámán (302-0600/1696) kérhető.

dr. Magyar Bálint
sk.

A könyv, könyvtár múltja és jelene egy erdélyi kisváros életében

Az 1867-es kiegyezést követő gazdasági, társadalmi és politikai fejlődés természetszerű velejárója volt a kulturális téren bekövetkezett fejlődés, melynek közvetlen mozgatója a polgárosodó társadalom átalakuló, modernizálódó művelődési igénye volt.

A magyar társadalom ilyen irányú igényeinek kielégítése az 1870–80-as évek folyamán az intézmények kétféle típusának rendszerében ment végbe. Az egyik típus az egész országban egységes rendszerben és módon működő intézmények hálózata. A másik típusba a különféle regionális, helyi vagy szakmai jellegű intézmények tartoznak, melyek céljukat, jellegüket tekintve egymástól tájanként, helységenként többé-kevésbé eltértek.

Ez a kulturális fellendülés jellemzi a Székelyföldet is. A *Nemere* 1874. augusztus 19-i számában olvasható a „Felhívás a székely művelődési és közigazdasági egyletbe való belépésre”: „Az egylet a székelyföldi lakosok szellemi és anyagi előhaladásának fejlesztésére törekszik... És mindezt főként társadalmi úton, a résztvevők jóakarásával és kitartó működésével akarja létesíteni”.

Megalakulnak a vidéki kulturális egyletek, a falusi, mezővárosi olvasóegyletek, olvasóköri. Erősödik az igény a regionális-helyi közgyűjtemények, elsősorban könyvtárak és múzeumok létesítésére. Bár 1885-ben Magyarországon 1245 közkönyvtárat mutatott ki a statisztika, csaknem 4 millió kötet könyvvel, túlnyomó részük iskolák, egyházi testületek és kaszinók tulajdonában volt. A világi alapítású, modernebb anyagú, újabb könyvtárak állománya meglehetősen kicsiny, és ebben a korban vidéken általában még hiányzik a nagyszabású, valóban nyilvános modern könyvtár¹.

Kozma Ferenc „A Székelyföld közigazdasági és közművelődési állapota” című, 1879-ben Budapesten megjelent könyve szerint „... a székelyföldi nyilvános könyvtárak száma a következő: a Teleki Könyvtár 1, gimnáziumi, reáliskolai és tanítóképezdei 19, felső nép- és polgári iskolai 7, népiskolai 12, kaszinó féle olvasó egyleteké 7, népkönyvtár 26. Összesen 162 nyilvános könyvtár, mintegy 90 000 kötet könyvvel”².

A kaszinó féle olvasóegyletek között Kovászna nem szerepel. A 444. oldalon felsorolt Háromszék megyei népkönyvtárak között is csak Ilyefalva, Dálnok és

¹ *Magyarország története. 1848–1890. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987. II. k. 1395–1426. p.*

² *Kozma Ferenc „A Székelyföld közigazdasági és közművelődési állapota. Bp. 1879. 443–445. p.*

Zágon fordul elő. Esetleg a 445. oldalon szereplő népiskolai könyvtárak egyike működhetett Kovásznán.

A korabeli dokumentumok szerint³ Kovászna község az akkori Háromszék megye orbai járásának központja, a járás szolgabírói hivatalának székhelye, 1869-ben 3576, 1910-ben 5451 magyar és román lakossal. Van járásbíróvárosa, telekkönyve, adóhivatala, takarékpénztára, ipar- és hitelszövetkezete, két gőzfűrésze, élénk fakereskedése, vasútállomása, posta- és távíróhivatala, heti és országos vására. Gazdasági profilját elsősorban a mezőgazdaság, a múlt század végétől fellendülő faipar (kitermelés és feldolgozás), valamint a kézműipar (a híres kovásznai posztó) határozza meg. Emellett nevezetes volt sokféle és ritka ásványvizes forrásairól, amelyek közül legnevezetesebb a község közepén fakadó Pokolsár. Ivó- és gyógyvizei az 1882-es évben Triesztben tartott osztrák–magyar kiállításon bronzérmert nyertek. Ez a siker elősegítette Kovászna hírének terjedését, ami az idegenforgalom növekedéséhez vezetett. Egymás után születtek a fürdőlétesítmények, melyek léte jelentős változást eredményezett a lakosság társadalmi összetételében és kulturális igényeiben is. Ily módon már a múlt század 80-as éveitől polgárosodottabb volt, mint a környező falvak.

A megszülető olvasóegyletek könyvállományai képezték az első nyilvános könyvtárak állományát. A gyarapítás kizárólag társadalmi hozzájárulás, bálók bevételei és adományok alapján történt.

Mivel az akkori könyvtárak könyvállományáról semmilyen nyilvántartás nem maradt ránk, a róluk szóló információt a korabeli sajtó itt-ott fellelhető hiányos kollektói, az Orbai Ev. -Református Egyházmegyének, valamint a Kovászna és Vidéke Ipartestületének közgyűlési jegyzőkönyvei szolgáltatták.

A legkorábbi információnk az olvasóegyletről a *Nemere* 1881. február 17-i számában található: „a Kovásznai Olvasóegylet bálja minden farsangon jól szokott sikerülni” – olvashatjuk, s ennek alapján arra következtethetünk, hogy az egylet már korábban létezett, de a megalakulási éve nem ismeretes.

Azt nem tudjuk, hogy milyen intézménynek vagy szervezetnek a védnöksége alatt működött, mint ahogy azt sem, hogy a bálók bevételéből megvásárolt könyvek milyen gazdag állományt képeztek, és ezt hol helyezték el.

Azokban az években mindig Kovásznán nyaralt Jakab Ödön székely költő, aki több cikket írt a településről, népszerűsítve városunkat. A *Székely Nemzet* 1885. július 12-i számában közölt fürdői levélben ez áll: „... Jakab Ödön hírneves magyar író ... ez évben is éppen olyan szépen és önzetlenül meg fogja énekelni a kovásznai fürdőket, mint a múlt évben”.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 1885-ös megalakulása újabb fellendülést eredményezett Erdély művelődési életében, így a Székelyföldön is. Újabb művelődési, olvasóegyletek alakultak, most már az EMKE égisze alatt.

A *Székelyföld* 1891. szeptember 24-i száma arról ír, hogy „Üdvös mozgalom indult meg Kovásznán egy polgári olvasóegylet létesítése tárgyában. Tekintve, hogy ezen egyesület élén álló tekintélyes férfiak a népet igyekeznek a haladás és

³ *Székely Közlöny* 1880. dec. 29., *Révai Nagy Lexikon XII. kötet* 100. p., Horváth Ida: *Háromszéki medence* Budapest, 1915. 52. p.

közművelődés mezejére koncentrálni... Kívánjuk, hogy a nemes célú intézmény, melynek már eddig mintegy 30 pártoló tagja van, a társadalom javára kezdhesse meg pályafutását.” Hogy létrejött-e ez az egyesület, és meddig működött, arról nincs információnk, de a *Székely Nemzet* 1900. március 14-i száma egy újabb olvasóegyesület megalakulásáról szól, és ez már a „Kovásznai EMKE Olvasóegyesület” nevet viseli, elnöke pedig nem más, mint Ignác László református lelkész, neves író-nőnk, Ignác Rózsa édesapja, aki 1898–1919-ig volt lelkész, majd esperes Kovásznán.

Ignác Rózsa tehát városunkban született és ott töltötte gyermekéveit. Több művében megemlékezik szülőhelyéről („Családi mondanakör”, „Ikerpályáimon”).

Az MKE olvasóegyesület is a bálók, fillérestélyek jövedelméből építette könyvállományát. Erre vonatkozóan csak egy információnk van. A *Székely Nemzet* 1901. január 11-i számában arról tudósít, hogy: „A Kovásznai EMKE Olvasókör f.h. 5-én sikerült fillérestélyt rendezett”.

Mivel az EMKE-nek a székháza csak később létesült, a könyvtár állományát az egyháznál kezelték. Semmilyen nyilvántartás nem maradt erről a könyvállományról.

Az első világháborút követő nagy nemzeti trauma kihatott a művelődési életre is. Az elalélt vagy teljesen megszűnt polgári művelődési intézményeink hiányát igyekezett pótolni az egyház a belmisszió megindításával az előállított nagy lelki szükségletnek megfelelően. A leghamarabb talpra állt EMKE Daloskör (dalárda) már 1924-ben serleggel tért haza az országos versenyről. Az 1929-ben megtartott kovásznai dalostalálkozó idején⁴ – melyen az MKE Dalkör megalakulásának 20. évfordulóját ünnepelték – nyilvánvalóvá vált egy épületnek a szükségessége. Ekkor döntött az egyházközség vezetősége arról, hogy az egyház tulajdonában lévő kántori lakot és bérházat átadja a közhasználatnak. Így kerül sor 1930. január 26-án a kultúrház felavatására⁵, melyben a könyvtár is helyet kapott. Mivel a daloskör uralta a művelődési életet, a kovásznaiak tudatában az „EMKE Dalárda Könyvtára” megnevezés maradt fenn. Az egyházi irányítás és támogatás továbbra is fennállt. Erre utal az 1935. október 9-én készült egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyv is. Eszerint a jelenlevő papi testület megtárgyalta az általános gazdasági szövetkezet „Hasznos könyvtár” címen megindítandó népkönyvtár kérdését, és elhatározták, hogy a lelkészek és az egyházi egyesületek támogatni fogják az „AGISZ”-t, és beszerzik annak igen hasznos és olcsó kiadványait. A beszerzett új könyvek az EMKE Dalárda Könyvtárához kerültek. A könyvállományt adományokkal gyarapították. Erről a könyvtárról sem maradt semmilyen nyilvántartás, Ezért csak az idősebbektől tudjuk, hogy ami a háborús pusztítás után megmaradt, azt az 50-es évek elején összecsomagolták, és elvitték a rajonhoz. Egyesek szerint a 40-es évek végén sokat el is égettek. A tény, hogy az 1948-ban létesített, Móricz Zsigmond nevet viselő kultúrotthon könyvtárának leltára már csak az 1945 után megjelent könyveket tartalmazza. Csupán a kékre festett, tulipános bútorzatból őriz néhány darabot a városi könyvtár.

⁴ *Székely Nép* 1929. máj. 9.

⁵ *Székely Nép* 1930. jan. 23.

A múlt századi kovásznai olvasóegyletek között jelentős helyet foglal el a *Kaszinó Olvasóegylet*. Hogy a kaszinó mint intézmény mikor létesült, arról adatunk nincs, de a Székely Nemzet 1883. augusztus 14.-i száma így ír „Kovásznai fürdőélet” című cikkében: „...Aki néha a zajtól elvonultan óhajt élvezetet keresni, megtalálja azt a helybeli kaszinóban, hol politikai, szépirodalmi és élclapokat bőven talál a 3 hónapos tartammal bíró fürdőévad alatt 50 koronáért”. A Kaszinó Olvasóegylet megalakulásának évét nem ismerjük, de 1891 előtt kellett történnie. Az elébb említett polgári egylet megalakulására célzó idézetben utalás van arra, hogy ez a második ilyen jellegű egylet lesz Kovásznán. Az első tehát csak a Kaszinó Olvasóegylet lehet, mely 1891-ben már működött, hisz a Székely Nemzet 1887. január 18-i száma egy kaszinó könyvtár alapjára rendezett tánccal egybekötött fillérestélyről számol be. A Székely Híradó 1893. december 14-i számában olvashatjuk, hogy a Kovásznai Kaszinó a jövő év január 6-án zártkörű táncestélyt rendez Jókai ötven éves írói jubileuma alkalmából. A derék olvasóegylet hírneves íróink összegyűjtött munkáit megrendelte, s mivel anyagi helyzete az azért járó összeget nagy megszorítások nélkül nem bírná ki, ezen estély jövedelmét fogja e célra felhasználni”. Ugyancsak a Székely Nemzet ír egy, az olvasóegylet könyvtára gyarapítására szolgáló bárról az 1900. jan. 8-i számában.

A Kovásznai Kaszinó báljai híresek voltak, megyeszerte nyilvántartottak, s gyakran megtisztelte őket jelenlétével a főispán is. Így a bevétel is jelentős pénzalapot biztosított a könyvtár állományának gyarapításához. Tekintettel arra, hogy a kaszinót kimondottan az „úri” réteg látogatta, a módosabb, tekintélyesebb emberek, gyakori volt az adományozás is. Erre utal az 1900. január 26-i Székely Nemzet „A Kovásznai Kaszinó újabban is nagyobb adományban részesült szeretett elnöke Hellaki Attila erbai járási főszolgabíró részéről. Az ‘Osztrák–Magyar Monarchia’ c. könyv eddig megjelent köteteit pompás díszkötésben a vezetése alatt álló kaszinónak adományozta, s ezzel mintegy 400 koronával emelte a Kovásznai Kaszinó értékét”.

Az 1909-ben megjelent „Magyar Fürdőkalauz”-ban olvashatjuk, hogy: „Kovásznán van egy igen szép könyvtárral bíró Casino, mely különféle lapokat is járat. A Casinóba a fürdővendégek 1 korona havidíjért beiratkozhatnak”.⁶

A Kaszinó további sorsáról azt tudjuk, hogy 1924-ben még működött. Stahl, H. a „Covasna” című, 1924-ben megjelent fürdőkalauza 16. oldalán említi a kaszinót, a 20-as évek végére azonban már megszűnt a hatósági zaklatások miatt. Helyére a posta költözött, a bálteremben pedig, mely tanúja volt annyi híres, fényes bálnak, a mozi rendezkedett be. A könyvtár állománya a református egyházhoz került, tekintettel arra, hogy a Kaszinó épülete annak tulajdonát képezte. (Deák Imre birtokos, a kaszinó 1904. évi építője, gyermeke nem lévén, az egyházra hagyta).

A Székely Nép 1940. december 12-i száma arról tudósít, hogy újra megalakult a Kovásznai Kaszinó. Az olvasókör tagjai sorába mintegy 100 tag iratkozott be azonnal. A tisztviselekart és a vezetőséget is megválasztották. Arra viszont már

---

⁶ *Magyar fürdőkalauz. Bp., 1909. 188.p.*

senki sem emlékszik, hogy az alatt a nagyon rövid idő alatt a régi helyén működött-e a kaszinó vagy sem.

Az idős kovásznaiak tudatában él ezen kívül az egyház régi könyvtárának emléke is, mely meglehetősen gazdag világi könyvállománnyal is rendelkezett. Az Orbai Ev.-Református Egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyveiben gyakran fordul elő utalás az ún. papi könyvtárra.

Az 1887. április 13-án Zabolán írt jegyzőkönyv⁷ e könyvtár kovásznai alapítási dokumentumának is tekinthető.

Az 1888. június 20-i keltezésű jegyzőkönyv⁸ 4. pontja így szól: „Beterjesztetnek az egyházmegye közpénzekből vezetett számadások az 1887.-ik évről”. A c. alpontban „Könyvtári alap” szerepel. Hogy ez a bevétel honnan származott, azt nem tudhatjuk. Talán a könyvkölcsönzési díjakból?

A könyvtár további helyzetéről az 1895-ös február 2-i jegyzőkönyvből értesülünk:

„Elekes László egyházi könyvtárnok jelenti, hogy a levéltár rendbeszedett, de a könyvtárról leltár nincs, egyben indítványozza, hogy az egyházmegye és az egyes egyházközségek története a millenniumra irassék meg. Az egyházmegye könyv- és levéltára legyen felleltározva.”

A következő 23 évből semmilyen adatunk nincsen a papi könyvtárra vonatkozóan.

Az 1918. szeptember 28-i közgyűlési jegyzőkönyv szerint a közgyűlés Ignác László esperes féltő, gondoskodó irányításával kimondja, hogy a muzeális értékű könyveket átadják a Székely Nemzeti Múzeumnak. Arról, hogy végül is hány kötet jutott a múzeum birtokába, és mennyi maradt a papi könyvtárnál, adatunk nincs.

A papi könyvtár további sorsáról írásbeli információnk nincs. A könyvállomány megcsappant. Jelenleg az egyház mintegy 300 kötet könyvvel rendelkezik.

Kovászna régi könyvtári hálózatába beletartozik, ha nem is nagy jelentőséggel, az *ipartestület könyvtára* is.

Az ipartestület könyvtáralapítási dokumentumának az 1929. szeptember 22-én írt jegyzőkönyvet is tekinthetjük. Ebben a jegyzőkönyvben ismertetik a „Temetkezési segélyosztály” hárszabályát, melynek 3. pontja szerint „... az osztály célja a tagok összetartandóságának érzését fejleszteni. Továbbá anyagi erejéhez mérten azoknak és hozzátartozóiknak anyagi segítséget nyújtani. E célból öszszejöveteleket, felolvasásokat, estélyeket rendez, könyvtárat létesít és megfelelő lapokat bocsájt a saját helyiségében a tagjai rendelkezésére”.

Hogy a könyvtáralapítás meglehetősen nehezen indult, azt bizonyítja az 1936. szeptember 8-án írt közgyűlési jegyzőkönyv: „Az elnök ismerteti az előljárással az Aradi Iparos Otthon vezetősége által küldött könyvet és a vezetőség kérését. ad.7. Előljárással tudomásul veszi, egyhangúlag kimondja: mivel a testület

⁷ Az Orbai Ev.-Református Egyházmegye Közgyűlési jegyzőkönyve. 1887. ápr. 3.

⁸ Kovászna és Vidéke Ipartestületének Közgyűlési jegyzőkönyve. 1929. szept. 22.

nagyon gyenge anyagi viszonyok között él, éppen úgy az iparosok is, a jelzett 150 lei árban kéri a Testület elnökének Korondi Árpádnak mint magánszemélynek átutalni, hogy a könyv ne küldessék vissza.”

1935. január 14-én ezt olvashatjuk a jegyzőkönyvben: „A Csíkszeredai Ipartestület által küldött emlékkönyvet (50 éves jubileumi emlékkönyv) megtartják és a pénztárnok jogot kap az ára elküldésére”.

A jegyzőkönyvek sora 1936-ban megszakadt. Hogy végül is hány kötetes volt a könyvtár, arról frásbeli információnk nincs, csupán az idősebbektől tudjuk, hogy volt könyvtár, de a háború alatt az emberi gonoszság prédájává vált.⁹

A 30-as évektől kezdődően 1948-ig Kovásznán működött két magánkézben lévő kölcsönkönyvtár is:

1. Az 1934-ben létesült, Turóczy Pál, majd 1940-től Turóczy Zoltán vezette könyvkereskedés és kölcsönkönyvtár, kb. 800 kötettel. Bérlet formájában kölcsönöztek.
2. A Magyar Rezső vezette kölcsönkönyvtár, amely a jelenlegi városi könyvtár épületének sarkán lévő vegyes üzletben működött. Mindkettő az államosítással szűnt meg.¹⁰

Városunk könyves múltjához tartozik az is, hogy 1900-ban *román közművelődési fiókegylet* alakult Kovásznán, melyről a Székely Nemzet 1900. június 25-i száma tudósít a Nagyszebenben kiadott „Gazeta” című lap nyomán. (Valószínűleg az „Astra” Kulturális Egyesület sugallatára). Eszerint a fiókegylet a háromszéki és csíki románokból alakult 11 rendes és 51 pártoló taggal. Négy szebeni papnövendék szervezte. A rendes tagok 10 koronát, a pártolók 5 koronát fizettek. A kovásznaiak 2 koronával járultak hozzá a pártoláshoz. Összesen 207 korona gyűlt össze. A kovásznai pártoló tagok: Manea Alexe, Fortuna Florea, Basarab Susana, Dobroa Nicolae tanító és Fortuna Constantia. A művelődési egyesület célja, hogy román könyvvel és újsággal lássa el az érdeklődőket.

1926-tól ismét művelődési egyesület alakult. Létrehozták az „Astra” könyvtárt 800 kötet könyvvel az iskolában. Ezt pedagógusok kezelték.

1939-ben megalakult a „Miorita” szövetkezet, melynek programja kulturális célokat is tartalmazott. Mivel szervezői és vezetői tanítók voltak, jelentős teret biztosítottak a vajnafalviak művelődési életének megszervezésére is. A könyvtár is jelentős mennyiségű könyvvel gyarapodott. 1940-ben a szövetkezet megszűnt, de 1944-ben újra szervezték, és 1948-ig működött. A régi kiadású román nyelvű könyvek sorsa ezután ugyanaz lett, ami a magyar nyelvűeké: eltűntek.

1946-ban Kovászna művelődési életének irányítását a Magyar Népi Szövetség vette át. E szövetség elnökéről, Havadtóty Sándorról el kell mondanunk, hogy 1920-tól 1963-ig volt református lelkész Kovásznán, és a két világháború közötti nagyon nehéz időkben ő volt a város művelődési életének lelke, a fő mozgató ereje.

---

⁹ Olosz Gyula (83 éves) szóbeli közlése.

¹⁰ Turóczy György (72 éves) szóbeli közlése.

Megalakult a Vegyes Szakszervezet is. Mindkét székházba kerültek könyvek: a szakszervezeteknél főleg politikai és gyermekkönyvek voltak.¹¹

1948-ban a kultúrotthon könyvtárának 634 kötet könyve volt, újság és folyóirat pedig 12 féle. Az akkori nyilvántartásból nem állapítható meg a beiratkozott olvasók száma, csupán a kikölcsönzött köteteké – ez 1948-ban 234 volt. A kölcsönzést pedagógusok végezték. Kezdetben naponta, majd 2 naponként, azután pedig hetenként egy napon 1-2 órát.

A romániai könyvtárak életében jelentős változást hozott a Minisztertanács 1542/1951. számú határozata, melynek értelmében megszervezték az országos közkönyvtári hálózatot. Kovásznán is létrehozták a *független városi könyvtárat* 1952. október 1-én. Kinevezték az első fizetett könyvtárost Kozma Melinda személyében.

A megalakuló városi könyvtár állományát a kultúrotthon könyvtárából, valamint a lakosság körében végzett gyűjtési akció eredményeként begyűlt könyvek-ből építették fel. Tekintettel arra, hogy az akkori könyvtárak könyvállományát csak szocialista kiadóban megjelent könyvek képezhették, a régi könyvtárak még itt-ott megtalálható töredékei nem jöhettek számításba.

Az akkori kultúrpolitika egyébként is rányomta bélyegét a könyvtárak tevékenységére. Fellapozva a korabeli jelentéseket, munkaterveket, mosolyognunk kell némely elváráson, követelményen. De minden humor ellenére le kell vennünk kalapunkat az előtt a hősies helytállás előtt, amit a közkönyvtárak megalakulásától mintegy 20 éven át könyvtárosaink tanúsítottak.

A propagandisztikus jelleg uralma ellenére van ugyanis az 50-es, 60-as évekbeli könyvtár- és olvasószervezésnek egy elévülhetetlen érdeme. Mozgósító erővel hatott, tömegeket mozgatót, olvasásra, könyvtárlátogatásra nevelt. Meggyőződésem, hogy az akkor felnőtt nemzedék olvasó ember maradt a televízió és a video korában is. Vajon a mai fiatalokról elmondhatjuk-e ugyanezt 20 év múlva?

A független városi könyvtár a megalakulásakor 761 kötet könyvvel rendelkezett. A most már állami költségvetésből biztosított könyvvásárlási alap azonban nagyon kevés volt. Ha ezt nem pótolták volna egyes intézmények vagy magán-személyek adományai, nagyon nehezen gyarapodott volna a könyvállomány.

Az első komolyabb adomány – 552 kötet – 1962-ben érkezett a Nemzeti Könyvalaptól, Stefan Gruianak (Művelődési Minisztérium Könyvtári Szakosztály) a közbenjárása nyomán. Ezt az 1961-ben szervezett könyvtárosképző tanfolyamon 10-es átlaggal végzett könyvtárosok által vezetett könyvtárak kapták. 1963-ban 217, 1964-ben 169, 1968-ban 1211 kötet érkezett, több alkalommal adományozott könyveket a helyi fogyasztási szövetkezet. Az asztalosüzem 1982-ben teljes könyvállományát a városi könyvtárnak adományozta. 1978-tól rendszeresen kaptunk könyvet a Széchényi Könyvtártól. 1986-ban ezt a folyamatot betiltották. A rendszerváltás után 3 alkalommal kaptunk tőlük, szintén 3 alkalommal a testvérváros, Nagykanizsa városi könyvtárától, a Kovászna Megyei Könyvtártól, a Buenos Airesi Hungária Egyesület kölcsönkönyvtárától és nagyon

---

¹¹ *Registru unic pentru evidenta activitatii caminelor culturale si casele de citit.*

sok magánszemélytől. A könyvvállomány lényeges gyarapítását azonban az időközben megnövekedett költségvetési alap biztosította.

A mellékelt kimutatáson követni lehet a könyvek számának emelkedését az 1953-as 761 darabtól az 1994-es 57193-ig.

Mivel már a 60-as évek elején saját könyvkötő felszerelést sikerült beszereznünk, társadalmi segítséggel (tanulók, egyetemisták, nyugdíjasok) rendszeresíteni tudtuk a könyvek javítását. Így a 43 év alatt csak mintegy 5000 kötetet kellett kivennünk rongálódás miatt. Annál többet írtunk le az utasításra végzett „tartalmi tisztogatások” alkalmával.

1994-ben a könyvvállomány tartalmilag és nyelvi szempontból a következőképpen oszlott meg:

Összesen	Filozófia, polit., gazd. történelem	Műszaki és term. tud., technika	Nyelvészet, irodalom	Általános művek, művészet, sport, életrajzok	Román nyelvű	Magyar nyelvű	Egyéb nyelvű
57193	4661	6851	41808	3863	31001	25634	558

Kovászna lakóinak száma az 1992-es népszámlálás idején 12476 volt. Román nemzetiségű 3900, magyar nemzetiségű 8423, más nemzetiségű 153. Ehhez még hozzáadódik, hogy a városban lehetőség van évi mintegy 39-40000 fürdővendég fogadására.

Így a Kovásznai Városi Könyvtár tevékenységét mindig kettős cél határozta meg: a város lakosainak könyvellátásán kívül biztosítania kell az idelátogató fürdővendégek olvasási igényének kielégítését is.

Az olvasótábor szervezése, a lakosság könyvtárhoz szoktatása éveket vett igénybe. Az egész várost átfogó szervező munkát, az olvasókörök és házikönyvtárak megszervezését önkéntes munkacsoport segítette. Az 50-es évek végén 14 házikönyvtár működött 25-50 olvasóval. 1956-ban hat olvasókört szerveztek a nöbizottság és a pedagógusok segítségével. 1962-ben, az újjászervezés évében 20 olvasókör működött, azonban ezek száma a gyárak és szállodák felépülése, a nők jelentős részének munkavállalása következtében csökkent, majd a televízió térhódításával teljesen meg is szűnt. A mellékelt kimutatáson áttekinthetjük az olvasók és a kölcsönzött könyvek számának az alakulását 1953-tól 1994-ig, tízévenkénti bontásban:

Év	Olvasók száma	kölcsönzött kötetek száma
1953	245	843
1963	1912	18053
1973	2461	27715
1983	3391	44752
1993	1767	31412

Az olvasók számának gyarapodási ütemét időnként megzavarta a nagyon gyakori költözés, mely hetekre, sőt hónapokra szüneteltette az olvasószolgálatot. A városi könyvtár 43 éves történelme alatt 13 alkalommal költözött. A kezdeti időben a minden évi, majd a háromévenkénti, az utóbbi 20 évben az ötévenkénti alapelvtárak szintén gátolták a szakmai munkát.

A rendszerváltás után jelentős csökkenés észlelhető az olvasók létszámát illetően. Míg a megelőző mintegy 15 évben 3000 fölött volt a számuk, ez 1990-től fokozatosan lecsökkent, mintegy 1300-ra. Ennek oka a város idegenforgalmának leromlása. A pangó szállodákból évente 300-400 vendég iratkozik csak a be a könyvtárba, szemben az azelőtti 1600-1700-zal. A helybeli olvasók száma nem csökkent.

1953. július 1-től Kozma Melinda könyvtárost Bibó Rozália váltotta fel. 1956. január 1-től ismét Kozma Melinda következett. 1957 júliusától Olosz Júlia folytatta a munkát. 1960. október 15-től a könyvtárat Kőnczey Margit vezeti immár 35 éve. 1968-ban – a rajon megszűnésekor – kaptuk meg a második könyvtárosi státust, ezt Zágonyi Jenő töltötte be. 1969 júniusában őt Pázi Margit váltotta fel. 1990. április 1-től háromra gyarapodott a könyvtárosok száma Szakács Tatianával.

1968-tól, mióta 2 könyvtáros látta el a teendőket, több lehetőség adódott arra, hogy a könyvkölcsönzésen kívül kiterjesszük tevékenységünket más népszerűségi formákra is. Így 1968 és 1985 között a kovásznai író-olvasó találkozók jelentős részét – évente 3-4-et – a városi könyvtár szervezte, teltházassal. Vendégünk volt Kacsó Sándor, Horváth István, Balogh Edgár, Hervay Gizella. Több alkalommal Kányádi Sándor, Farkas Árpád, Magyar Lajos, Magdán László, Maria Banus, Marin Sorescu, Florica C. Campan, Romulus Guga és még nagyon sokan mások. A könyvtár életében külön ünnepet jelentettek a kovásznai szerzőkkel szervezett találkozók, egy-egy új könyvük megjelenése alkalmával. Így került sor találkozóra több alkalommal Gazda Józseffel, Fábian Ernővel és Gazdáné Olosz Ella textilművésznővel. A Gazda házaspár külföldi útjairól szóló vetített képes előadások szintén nagy népszerűségnek örvendtek.

Ennek a folyamatnak az ilyen jellegű rendezvényeket megtiltó intézkedések vetettek véget.

1966-tól népszerűek voltak a líceummal közösen rendezett irodalmi estek, melyeket Gazda József és Bagu Rodica tanárok rendeztek más helyiségekben. Két felnőtt szavalócsoporthoz volt: magyar és román nyelvű.

1970-től mintegy 15 éven keresztül működött a könyvtár irodalmi köre. További működését a Securitate zaklatása tette lehetetlenné.

Nagyon sok felnőtt olvasónk vallja, hogy a könyvtárban szervezett gyermekkori meseórák hatására szerették meg az olvasást, és váltak könyvtárlátogatókká. Éveken keresztül megszerveztük az első osztályosok ünnepélyes olvasókká avatását. Gyakoriak voltak a könyvismertetések, könyvszemlék. Évente mintegy 15-20 könyvkiállítást készítettünk, gyakran egész termet betöltőt. 1982-ben a Kőrösi Csoma Sándor halálának 140. évfordulója alkalmával minden tiltás ellenére tudományos szimpoziumot szerveztünk.

A rendszerváltás után a Kőrösi Csoma Sándor Művelődési Egyesület vette át részben a könyvtár addigi ilyen jellegű tevékenységét. A könyvtárosok az egyesület tagjaként vesznek részt a rendezvények szervezésében.

1968 után lehetőség adódott a könyvtár katalógusrendszerének megteremtésére. Három katalógus (betűrendes, szak és topográfiai) biztosítja a könyvvállománnyra vonatkozó gyors információt. Folyamatban van a Kovásznára vonatkozó helyi katalógus megszerkesztése.

Az 1989-től létrejött mintegy 200 kft és kereskedelmi társaság valamint három bankház cégtáblája hirdeti a város utcáin, hogy új időket élünk. A nagyobb intézmények és vállalatok saját könyvtárral és könyvtárossal rendelkeznek. Ezek helyzete a következő:

Az intézmény, vállalat megnevezése	A könyvtár alapítási éve	Könyvek száma	A jelenlegi könyvtáros neve
1. Kőrösi Csoma Sándor Iskolaközpont	1963	22000	Antal Éva
2. Avram Iancu 8 osztályos Általános Iskola	1948	10407	Poteica Mirela
3. 4 osztályos Általános Iskola	1982	6100	Fazakas Mária
4. Gyapjufonoda	1964	1200	Chilat Ion
5. Textil Szövetkezet	1980	1300	Imreh Emma
6. „Építő Szövetkezet”	1969	2100	Bacz Edit
7. Szívkórház	1960	10000	Bartha Rozália
8. Montana Szálló	1978	7000	Csomós Anca
9. Dacia Szálló	1977	766	Cojan Mária, Soós Ágnes, Kovács Rozália

A 43 éves városi könyvtár 1984-től az egykori – az idén éppen 100 éves – községháza és járásbíróház épületében működik. Hét helyisége nem a legmegfelelőbb feltételeket biztosítja az intézmény számára, de terjeszkedési lehetősége a művelődési ház elkészülésével megoldódik.

Reméljük, hogy a múltnak lesz folytatása is.

Könczey Margit

Töltényhüvely a könyvtárudvaron

Olvasás, könyv és anyanyelv szerves egysége ritkán mutatkozik meg olyan látványosan, mint azt az MKE Olvasószolgálati Szekciójának háromnapos délvidéki vendégjárása során láthattuk. Az élményekben és elgondolkodtató tapasztalatokban egyaránt gazdag program első eseményére Zentán, a Városi Könyvtárban került sor. (A Szekciót még 1996 őszén, Kecskeméten hívta meg országjárásra és könyvtárlátogatásra Hajnal Jenő, a zentai Közművelődési Központ igazgatója.) A konferencia (vagy inkább baráti együttgondolkodás) a „Könyvtár és kultúra a Vajdaságban” címet viselte. Kocsis István, aki a konferencia elnökének tisztét látta el, Fehér Ferencnek, a délvidéki magyar irodalom avatott tollú költőjének a verséből idézett bevezetésként:

(valakivel egyazon kengyelvástól vérzek
valaki önnön fájdalmában ért meg
valakit a napok épp így felnégyeltek
valakiben épp így otthálnak a versek
valaki épp ilyen törzseveszett sámán
s önnön erét metszi pipacsszín oltárán...)

A vendéglátók üdvözlő szavai után Szöllősy Vágó László, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség főtitkára megnyitotta a könyvtárban rendezett fényképkiállítást, amely a Vajdaság életét, műemlékeit mutatta be, valójában azonban ennél sokkal többet tett: táj, nép és kultúra egységét hangsúlyozta Közép-Kelet-Európának egy olyan térségében, ahol „minden impériumváltás a korábbi impérium(ok) által emelt emlékművek ledöntésével próbálta önmagához időzíteni az időszámítást: a történelem velünk kezdődik”. Szöllősy Vágó László könyvét (Népünkkel népünkért. A szabadkai Népkör krónikája, 1872–1992) valamint a „Vajdasági magyar kulturális és történelmi emlékek” c. fotókiállítás képes kalauzát a konferencia valamennyi résztvevője ajándékba kapta a Városi Könyvtártól.

Ezután Matuska Márton, a Magyar Szó szerkesztője „A vajdasági magyar tömegtájékoztatás” címen adott összefoglaló áttekintést. Érdeemes néhány mondatot idézni az előadásából: „...a kisebbségben élő délvidéki magyarságnak soha olyan kedvező körülményei nem voltak a mindenirányú tájékozódásra, mint napjainkban. Pontosabban: a hatalom soha kevesebbet nem törődött azzal, hogyan is állunk és mit teszünk e tekintetben. Azelőtt lapokat tiltottak be, szerkesztőket lincseltek meg vagy zártak be, kiadványokat gyűjtöttek fel vagy koboztak el – mostanában legfeljebb lapjaink székházainak falára írják ki soha fel nem fedezett tettesek, hogy: Gyűlölöm a magyarokat”.

Néhány mondattal később: „Majdnem azt merném állítani, hogy telítve van a médiapiac, de mit szól erre az a – mondjuk – verseci magyar, aki évek óta nem juthat magyar napilaphoz, legfeljebb olyan késéssel, mintha New Yorkból posztáznák neki?” Az előadó ezután az újvidéki rádió történeti szerepét idézte fel, amely az 1950–60-as években Radio Novi Sad néven magyar nyelven bírálta a

kelet- és közép-európai „létező szocializmust”, és külföldi hallgatósága körében rendkívüli népszerűséget élvezett. De figyelmeztet is Matuska: „Hogy alapjában véve mind az Újvidéki Rádió, mind pedig a Magyar Szó egypártrendszernek, méghozzá diktatórikusnak a szolgálatában állt, éppen úgy, mint bármely környező ország magyarságának bármely más magyar napilapja, azt sokan még ma sem látják”. Ezután a szomorú jelenről szól: „Napilapunk csupán árnyéka egykori önmagának. Példányszáma a hetvenes években elérte a 75 ezret, ma az átlaga 15 ezer körül van”. (Matuska Mártonnak az 1990-es évek kezdete óta frott cikkei és elemzései jobbára megtalálhatók a Országos Idegennyelvű Könyvtár Nemzetiségi Adatbázisában, belőlük rajzolódik ki talán a leghitelesebben és legárnyaltabban a délvidéki magyarság politikai és kulturális helyzete.)

A könyvkiadás körülményeiről ezután Bordás Győző, a Fórum Holding Korporáció, Lap-, Könyvkiadó és Nyomdaipari Közvállalat (kimondható nevén: Fórum-Ház) vezérigazgatója számolt be: az évekig egyetlen (valójában monopolhelyzetű) vajdasági magyar kiadó célja az volt, hogy évi 50-60 (vagyis heti egy) könyvvel jelenjen meg a jugoszláviai és a hazai magyar könyvpiacra, és az irodalom, a tudomány, az ismeretterjesztés és a szórakoztatás igényeit folyamatosan ellássa. Az elmúlt fél évtizedben a helyzet azonban megfordult: ma tizenkét vajdasági magyar kiadó vergődik egymás mellett, mindegyik csak szűk profilt vállal fel, és fuldoklik a konkurenciától. Bordás Győző mégis reménykedik a piaci lehetőségek és a kulturális igények egymásratalálásában.

A vajdasági magyar népességről (ezúttal mint potenciális olvasókról) is ő tájékoztatott szigorú számszerűséggel: 1945-ben mintegy 500 ezer fő vallotta magát magyarnak a Vajdaságban, az 1991-es népszámláláskor már csak 350 ezer, számuk mára a polgárháborús veszteségek, a félelem és a külföldre menekülés következtében 300 ezer alá esett. Ha valamilyen gyökeres változást nem sikerül létrehozni a vajdasági magyarság életében – hangoztatja Bordás Győző, és megerősíti őt előadásában és magánbeszélgetésekben a többi résztvevő is – a 21. század végére aligha lesz kinek magyar könyvet írni és eladni a Vajdaságban...

Az anyanyelvi kultúra és a nemzettudat délvidéki fellegvára kétségtelenül az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszéke. Működéséről, tudományos színvonaláról és fejlődési lehetőségeiről ezúttal csak érintőlegesen esett szó (ez nem is képezte a könyvtáros konferencia napirendjét), viszont részletes ismertetést hallottunk a közel 40 ezer kötetes könyvtárról, az állomány értékeiről és a működés mostoha feltételeiről. Móricz Tünde könyvtáros aggodalommal szólt arról a körülményről, hogy az állomány egynegyede feldolgozatlan, ezért gyakorlatilag hozzáférhetetlen. A hozzászólók egy része a „fölszög” felosztását javasolta, legtöbbször azonban nemcsak igényekkel és jótanáccsal látták el az újvidékieket, hanem személyes és intézményes ajánlások is elhangzottak az állomány feldolgozására.

Az Újvidéki Magyar Olvasókör történetét, 1995-ös újjászerveződését Matuska Mária mutatta be, egyúttal szélesebb összefüggésekben is elgondolkoztató adalékokat szolgáltatott könyv és olvasó vajdasági kapcsolatához: „... (Újvidék) város legnépesebb magyar általános iskolája az agyondícsért kétnyelvűségnek napjainkban válik az áldozatává, hiszen alig-alig van már magyar jellege. Minden intézményünk hasonló módon sorvad el... a számunkra és nevünkben létrehozottak valójában nem a mi irányításunk alatt álltak”.

Majd a korábban virágzó, számos magyar olvasókörrel megállapítja: „Könyvállományuknak egy részét hulladéktelepen látta viszont a megbotránkozott lakosság, elenyésző részét mentette meg a városi könyvtár... Az olvasókört a szükség hozta létre. Három évtizedes könyvtároskodásom során megtapasztaltam, mennyire hiányos a magyar tanulóifjúság könyvellátottsága. Pedig a nemzetközi és az anyaországi magyarság egyaránt azt tartja, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség irigylésre méltó helyzetben van. Hogy ez a vélekedés mennyire volt helytálló, azt sanyarú helyzetünk és drasztikus fogyásunk cáfolja a legjobban”.

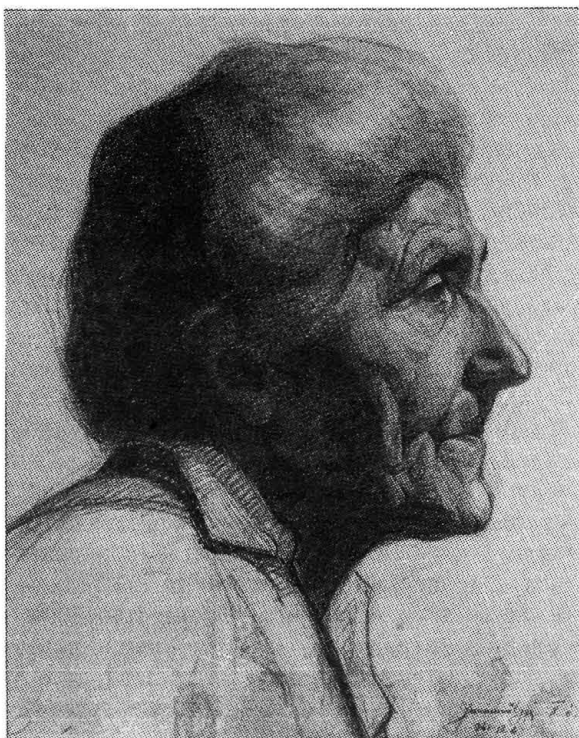
Az olvasókör beszerzési gondjairól is hallottunk. „Az utóbbi időben szinte megoldhatatlan akadályba ütközik a külföldről, elsősorban az anyaországból kapott könyvek importja... a tapasztalt hiány enyhítésére szolgál a meglehetősen szép számban kapott és többé kevésbé illegálisan hozzánk érkező magyarországi könyvcsomag.” És talán a legnagyobb gondról, a tudományos és szaknyelv fogyatékos ismeretéről szól ezután Matuska Mária: „A magyar szakirodalom iránti igény kielégítése érdekében az olvasókör összefogott a tanszékek magyar tanáraival, és a Széchényi Könyvtár közreműködésével mintegy húsz szakfolyóiratot rendelt meg... Az érdeklődés nem is csak Újvidéken tapasztalható irántuk, hanem sokkal szélesebb körzetben. Sokan vidékről is felkeresnek bennünket értük”. Az ismertetést végül megfontolandó szavak zárták: „Magyarországról nézve gyakran nem is látszik, hogy néha csupán egy-egy irányunkba mutatott gesztusnak is milyen jelentősége van számunkra. Ez a kimondottan nemzetiségi hovatarozásra épülő kapcsolat nem ártalmára, hanem felmérhetetlen előnyére válik az elképesztő lemaradás ellen küzdő hazánk (értsd: Jugoszlávia) és a magát már ismét Európában érző anyaországunk számára”.

Talán gesztusértékű volt, talán annál több, a résztvevők legtöbbször azonban személyes élményt jelentett annak az összesen mintegy 300-400 könyvnek az eljuttatása a nagyobb és kisebb vajdasági könyvtárakba, amelyeket a saját otthoni könyvpolcaikról emeltek le, kevésbé ismert hazai kiadók köteteiből állítottak össze, és amelyek a magyar nyelv és történelem közelmúltbeli és jelen állapotáról vittek hírt a vajdasági olvasóknak.

„A határon túli magyarság könyvtárügye” címen tartott előadást Kálóczy Katalin, az MKM tanácsosa, aki a hazai támogatás lehetőségeiről, mértékéről illetve határaitól tájékoztatott, és megkísérelt józan mértéket vonni a túlzott várakozás és az időnként indokolatlan borúlátás végletei között.

A hazai nagykönyvtárak közül természetesen az OSZK előtt nyílik a legnagyobb lehetőség a határon túli magyar könyvtárak rendszeres és kiszámítható támogatására, illetve a nemzetközi együttműködés területének és arányainak a meghatározására – hangoztatta Juhász András (OSZK Nemzetközi Csere Osztálya). A cserekapcsolatok kölcsönössége ugyan időnként nehezen valósítható meg, sőt a könyvállomány célbajuttatása sem problémamentes, az alkalmi megoldások tervezhetetlenek, aligha képezhetik tehát a zökkenőmentes nemzetközi kulturális együttműködés részét.

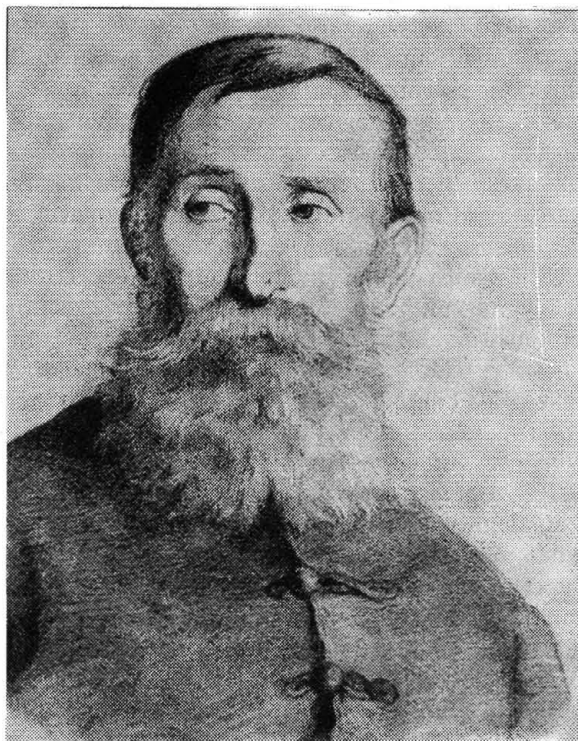
Nemes Erzsébet, az MKE Olvasószolgálati Szekciójának elnöke „A Szekció kapcsolatai a határon túli magyar könyvtárakkal” címen értékelte az elmúlt évek munkáját, az erdélyi, kárpátaljai és szlovéniai könyvtárlátogatást és a Szekció előtt álló feladatokat.

A vajdasági magyar művelődési élet szervezői tudatosan választották Zentát az 1997. évi nemzetközi konferencia helyszínéül: a magyar történelemben sorsfordító zentai csata 300. évfordulója megemlékezéseinek a magyarországi könyvtárosok koszorúzása is része volt. Az 1697-ben győzelmesen megvívott csata helyszínéhez közel, a Tisza partján áll az az emlékoszlop, amelyet az elmúlt évtizedekben többször megrongáltak és árokba döntöttek, de amely 1942-ben elkészült magyar nyelvű feliratával – ha sérülten is – ma ismét hirdeti a magyar összefogás és felelősségérzet diadalát. („Most már a Himnuszt is el szabad énekelni!” – biztattak zentai könyvtáros barátaink, – de bizony a felhangzó énekszótól aligha kerültek volna győzelmi mámorba daliás elődeink háromszáz esztendővel ezelőtt.)

A háromnegyed részben magyarlakta Zenta építészeti kialakítása, élénk forgalma és lakóinak egészséges lokálpatriotizmusa a közeli Szegedre emlékeztet, múzeuma a Tisza árterületén feltárt mammutleletekkel és a gazdag néprajzi gyűjteménnyel komoly értéket képvisel.

Késő délután érkezünk Feketicsre, ebbe a bácskai mezővárosba, amely látogatásunk két éjszakája során kellemes szállást nyújtott. Az elmúlt évek véres polgárháborújának a Vajdaságban kevés nyomát találtuk, bár lélektani hatása még bizonyosan sokáig érezhető lesz. Másnap reggel, amint a település könyvtárával ismerkedtünk, az udvaron többen is a címben említett, kétes értékű emléktárgyat gyűjtöttünk: mindez arra mutat, hogy a törékeny nyugalomtól még hosszú út vezet a valódi békéig.

Igazi élményt jelentett viszont a hajdan nagy jelentőségű, az egész megyének a nevét kölcsönző Bács város meglátogatása. A ferences kolostor ugyan felújított cseréptetővel, a középkort és a barokk századát idéző festményeivel dacolni látszik az idővel, de szerzetes lakóinak száma mindössze kettőre zsugorodott, magyarul pedig egyikük sem ért. A kolostor könyvtárának büszkesége egy, az 1490-es évtizedből származó ősnymtatvány, amelyet azonban a hadszíntér közelsége miatt „óvó kezek” a hátszágba szállítottak, jelenlegi tartózkodási helyéről és a visszaszállításról a szerzetesek nem tudtak pontos adattal szolgálni. (Magát a könyvtárat még a könyvtárosok közül is csak a kivételezetteknek mutatták meg!)

A bácsi vár (amely fogadta Mátyás királyt, és falai között 1462-ben országgyűlést rendeztek), romjaiban is lenyűgöző, „öregtornya” a festői környezet élvezetére csábít.

Hasonlóan gazdag látnivalókkal és magyaros vendégszeretettel várt ránk Doroszló, amely mint délvidéki búcsújáró hely is ismertté tette nevét (a Szentkút vízeről úgy tartják, szembetegségek hatásos gyógyítója), de több magyar író és költő is választott a községben pihenő- és alkotóházat (Fehér Ferenc egykori portáján már formálódik az emlékház, Herczeg János hajlékának sorsáról később döntenek). Az anyaországi könyvtárosokat – azért ilyen sem történik minden nap! – két hatalmas bogrács borjúpörkölttel várták, az ebédet a népviseletbe öltözött legifjabb korosztály bájos táncösszeállítása nyitotta meg, és az idősebbek fűvészenekarának tánra ingerlő taktusai zárták. (Az említett szarvasmarha fel-

tétlenül jó ügyért áldozta ifjú borjúéletét, fölséges ízeivel egy barátságokat teremtő, emlékezetes lakoma főszereplője lett.)

A hosszú és mozgalmas nap estéjét Kupuszinán, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület tagjainak társaságában töltöttük. Az igényesen felújított templom megtekintése és a település szellemi életéért sokat tevő plébános személye közvetlen hangulatúvá tette az esőre fordult estét. A számítógépparkkal jól felszerelt iskolában a könyvtár inkább csak keresi a helyét, ajándékkönyvcsomagunkkal talán sikerült a magyar nyelvű gyermek- és ifjúsági könyvek hiányát valamelyest enyhíteni. (Kupuszina a 20. század elején mindössze néhány évig viselte a Bácskertes nevet, lakóinak azonban „nem maradt elég idejük hozzászokni”).

Vajdasági vendégjárásunk befejező napján Topolya város könyvtárába látogattunk, amely állományának tiszteletet parancsoló méreteivel (60 ezer fölötti kötetszám), rendjével és feldolgozottságával komoly szakmai értéket képvisel. A könyvtár fiatal igazgatója különös „ars poeticát” fogalmazott meg, amelyet évek óta követ: „Az a haza elutasított, ez a haza nem haza – marad a könyvtár”. Ne ilyen döntés eredményeként, de további sikereket, olvasókat és könyveket kívánunk munkájához! A topolyai könyvtár magyar könyvei között százával láttunk olyan példányokat, amelyeket szabályosan „ronggyá” olvastak, és amelyeket hazai könyvtárainkban már régen kivontak volna a forgalomból. Csakhogy Topolyán nem könnyű az állomány felújítása, a könyvek pótlása!

És még valami: a 60 ezer kötetes könyvtár katalógusának legnagyobb részét kézzel írták, több személytől származó, gondos kézírással. Amikor e különös anakronizmus okára rákérdeztünk, meglepő választ kaptunk: nincs (illetve nagyon kevés) a latinbetűs és magyar ékezetes írógép*, amely gépelt katalógust eredményezhetne. A komputerezés mámorában élő tisztelt hazai könyvtárvezetők: fölöslegesnek tartott és roncslepre ítélt írógépeink ott még küldetést tölthetnek be...!

A háromnapos vajdasági könyvtárlátogatás hivatalos programjának végére, a kódexmásolók türelmével megáldott topolyai könyvtárban ismét Kocsis István versidézete tett pontot (vagy inkább felkiáltójelet). Horváth Sándor, ungvári költő sorait ajánlotta hazaiaknak és a határon kívül élőknek, könyvtárosoknak és a könyvek olvasóinak:

„...mert a haza nem eladó
ezüstpénzre sem váltható
mert a haza szemünk fénye
határait belénk véste...
mert a haza te magad vagy”.

Lukáts János

---

* Juhász Jenő, az OIK főigazgatója a könyvtár öt nélkülözhető írógépét ajánlotta fel a délvidéki magyar könyvtárak megsegítésére és leromlott műszaki felszerelésük javítására. Az írógépek elszállítását és eljuttatását az érdekeltekhez az MKE Olvasószolgálati Szekciója vállalta magára.

